

I. Abstract

Research in the evaluation of remoteness in tort law, in regards to vicarious liability, and the abnormality limitation in Danish Law 3-19-2, in connection with the possible likeness between the evaluation of remoteness and the abnormality limitation.

The subject of this master thesis is the old Danish law called 3-19-2 and the general tort law evaluation of remoteness. These two areas of tort law will be researched to determine whether the abnormality limit has any similarities to the assessment of remoteness.

In regards to the legal provision called DL 3-19-2, this research showed that the rule was introduced to regulate who was responsible for damages caused by the employee at or in connection with the workplace. The burden that the employee would suffer if the employee should be liable, would in some cases be too big for the employee to bare. The employer should therefore be liable for the employees damaging actions towards a third party. In this manner, it is easier for the injured party to gain compensation, also because the employer often has insurance.

After determining that there is a subordinate relationship between the employer and employee, the relationship between the employer and the injured party must be established. This is the case, because the abnormality limit is only in place when there's no contractual relationship between the employer and the injured party. An action by the employee is considered as being abnormal when it has no connection with the position the employee holds. The action should also be unexpected to the employer, which it cannot be if it has any connection with the work the employee perform.

The general tort law assigns three concepts, which are all to be met if there is to be any compensation for the injured party. The concept of culpa measures the level of guilt within the actions of the employee. If the employee is found to have acted without guilt, the incident is deemed to be accidental and the employer is therefore not responsible cf. DL 3-19-2. The concept of the causal link finds the cause for the injury. If this cause is not found to be the employee, the employer is not liable for the injury. The last concept is the concept of remoteness, which puts a boundary on the width of the employer's liability. In this way, the employer cannot be made liable for injuries that are to remote in regards to the actions of the employee. It is a way of determining if an injury was accountable for the offender.

When determining whether the concept of remoteness is met it should be considered whether the underlying risk of damages had been increased by the actions of the employee. This can be done by choosing a way of performing a task, that is more dangerous than others.

Therefore, an action is abnormal, when it wasn't performed in connection with the position the employee holds. The action should also be unaccountable for the employer. The evaluation of remoteness is done by determining whether an injury was accountable for the offender when considering the manner of the action.

The evaluation of remoteness is transferred from being an evaluation of whether the injury was accountable for the offender, to being an evaluation of whether the actions of the employee were accountable for the employer. When looking at the requirements within the concept of abnormality, that is in place to determine whether an action is deemed abnormal or not, it seems that it is important whether the employer could find the action accountable.

Therefore, these two concepts seem to consider the same requirements. It is not completely transparent, what the court finds to be abnormal behavior, but as it is seen in the jurisprudence, the two concepts are not far from each other. The whole idea of both concepts seems to be whether something could be seen as accountable for the employer.

Within this accountability evaluation, it is, in both cases, important to look at the whole picture. It is always a requirement that the person in question follows all safety guidelines and makes sure that no unnecessary risk is taken.

There seem to be a difference in the evaluation of whether a certain incident is accountable. In the evaluation of remoteness, the accountability is evaluated in regards to the offender, while in case of abnormality it is considered in regards to the employer. With abnormality, it is important to consider the connection between the employee and the position this person holds. With remoteness, it is important to consider the underlying risk of damages. Therefore, there is a difference between the two concepts.

The abnormality limitation is a lot like the evaluation of remoteness, however there are some defenses. If they were to be considered alike, there would probably be some confusion. Therefore, this thesis will not claim that they are the same, but they are alike.

Indhold

BAGGRUND FOR EMNEVALG	5
I. INDLEDNING	6
I.1 Afgrænsning	7
I.2 Problemformulering	8
I.3 Metode	9
I.3.1 Retskilder	9
I.3.2 Opgavens opbygning	9
II. DL 3-19-2	11
II.1 Retshistorie	11
II.1.1 Begreber	13
II.1.1.1 Underordningsforholdet	13
II.1.1.2 Husbond	14
II.1.1.2.1 Låne- og lejeforhold	21
II.1.1.3 Tiener, eller Anden	22
II.1.2 Abnormitetsbegrænsningen	24
II.1.2.1 Kontraktforholdet	24
II.1.2.2 Abnorme handlinger	25
II.1.2.2.1 Arbejdstagerens stilling	26
II.1.2.2.2 Arbejdsgiverens indretning	29
II.2 Delkonklusion	30
III. ERSTATNINGSRETEN	32
III.1 Retshistorie	32
III.1.1 Begrænsning af retten til regres	33
III.2 Erstatningsretlige begreber	36
III.2.1 Culpa	37
III.2.1.1 Culpa under principalansvar	37
III.2.1.1.1 Sikkerhedsforskrifter og sædvane	38

III.2.1.1.2	Forsæt	42
III.2.2	Kausalitet	43
III.2.2.1	Kausalitet under principalansvar	44
III.2.2.1.1	Forsæt	44
III.2.2.1.2	Uagtsomhed	45
III.2.3	Adækvans	47
III.2.3.1	Hvad er det juridiske problem	48
III.2.3.1.1	Hvordan løses det juridiske problem	49
III.2.3.2	Adækvans under principalansvar	51
III.2.3.2.1	Bedømmelsen ved sikkerhedsforskrifter	51
III.2.3.2.2	Skadesrisikoen	52
III.2.3.2.3	Den culpøse handling	55
III.3	Delkonklusion	57
IV.	SAMMENLIGNING AF ABNORMITET OG ADÆKVANS	59
IV.1	Hvad kendetegner en abnorm handling	59
IV.2	Hvad kendetegner adækvans	60
IV.3	Hvordan spiller disse to begreber sammen	61
IV.4	Delkonklusion	63
V.	KONKLUSION	65
VI.	LITTERATURLISTE	67
VI.1.1	Betænkninger	67
VI.1.2	Kommentarer	67
VI.2	Domsoversigt	67
VI.2.1	FED	67
VI.2.2	UfR	68

Baggrund for emnevalg

Ud over en generel interesse for erstatningsret, finder jeg det yderst interessant at undersøge områder, som ikke er fuldt dækket af litteraturen. Derfor har jeg en vis forkærlighed for begrebet adækvans, da det er et ulovhjemlet begreb, som kun sporadisk er undersøgt. Det er et centralt begreb i erstatningsretten, da der ikke kan tilkendes erstatning, uden at skaden er en påregnelig følge af den culpøse handling. Derfor forekommer det mig en smule underligt, at det ikke er undersøgt grundigere.

Herudover er erstatningsretten en af de retsområder som jeg finder interessant, da det regulerer den adfærd, vi alle udviser, når vi begår os i samfundet. Der skal være en form for retfærdighedsfølelse. Så når vi udsættes for noget, som resulterer i, at vi får en skade, enten på materielle ting eller på vores person, skal vi kunne regne med, at vi kan opnå genopretning rent økonomisk. Der er noget økonomisk i en persons skade, da denne person kan miste indkomst grundet manglende evne til at udføre sit arbejde, men her kan der ligeledes være tale om en erstatning i form af svie og smerte. Denne form for erstatning har ikke nogen begrundelse i, at der skal ske genopretning, men det er nok nærmere den anerkendelse i samfundet af, at uretfærdigheder skal genoprettes. Svie og smerte er ikke et emne, som denne opgave vil beskæftige sig med, men det viser dog lidt, at retfærdighedsfølelsen er en stærk faktor i vores samfund. Det er alt sammen skader, som kan overgå os alle. Det er noget, vi ikke har kontrol over, og det er bl.a. derfor, jeg finder det så nært og spændende at arbejde med.

Jeg vil takke Anders Ørgaard, for at henlede min opmærksomhed på det valgte emne. Jeg vil også takke ham for den vejledning, han har ydet, som jeg har fundet yderst behjælpelig.

II. Indledning

Når nogen skal ifalde erstatning, skal der først og fremmest være en skadevolder og en skadelidte. Dernæst skal tre begreber opfyldes, før der kan tilkendes erstatning efter erstatningsansvarsloven. Disse begreber er Culpa, kausalitet samt adækvans. Dette skal dog ses som en sandhed med modifikationer, da der, ved objektivt ansvar, kan tilkendes erstatning på trods af, at disse ikke forekommer. Tages denne modifikation ud af ligningen, gælder de tre begreber som en regel i erstatningsretten.

Culpa, som er en målestok for skyld, skal sikre, at skader, som er hændelige, ikke erstattes således, at det er muligt for den almene borger at begå sig i samfundet. Kausalitet er en bedømmelse af, om der er årsagsforbindelse mellem skadevolders culpøse handling og den skete skade. Sammen med begrebet adækvans, som er en vurdering af, hvorledes skaden var påregnelig for skadevolder, skal de sørge for, at der sættes en grænse for, hvad der erstattes.¹

Nu står det sort på hvidt, øverst i denne tekst, at der skal være en skadelidte og en skadevolder i en erstatningssag, men når det kommer til DL 3-19-2, som omhandler principalansvar, sker der en identifikation mellem arbejdstageren og arbejdsgiveren.² Herved ifalder arbejdsgiveren erstatningsansvar grundet underordensforholdet. DL 3-19-2 variere en smule i forhold til erstatningsretsprincippet culpa, da den arbejdstagende skadevolder blot skal have handlet uforsvarligt, og derved opsættes der ikke en målestok for skyldgraden.³ Ved at identificere arbejdstageren med arbejdsgiveren, bliver culpa bedømmelsen en smule anderledes. Den vurderes ud fra skadevolders handling, men her pålægges ansvaret en anden end skadevolder.⁴

Når en erstatningssag yderligere er en sag mellem en arbejdstager og en tredjemand, og skaden forekommer uden for kontrakt, kommer abnormitetsbegrænsningen i spil. Dette begreb medvirker, at en arbejdsgiver ikke er erstatningsansvarlig for arbejdstagerens skadegørende handlinger, hvis disse kan siges at være abnorme, men hvad ligger der

¹ Eyben, Bo von og Isager, Helle "Lærebog i erstatningsret" 7. udgave 2011, s. 23 - 25

² Eyben, Bo von og Isager, Helle "Lærebog i erstatningsret" 7. udgave 2011, s. 416

³ Eyben, Bo von og Isager, Helle "Lærebog i erstatningsret" 7. udgave 2011, s. 149

⁴ Ussing, Henry "Erstatningsret", 1937, s. 93

egentlig i dette begreb?⁵ Hvad menes med en abnorm handling, og hvordan adskiller denne sig fra en almindelig adækvansbedømmelse, hvis den overhovedet gør.

Måske viser det sig, at vurderingen om, hvorvidt en handling er abnorm, blot i virkeligheden er en bedømmelse af, om arbejdstagerens handling var påregnelig for arbejdsgiveren. Så hvorledes er handlingen en adækvat følge af arbejdsforholdet? Det er netop denne problemstilling, som ønskes belyst i følgende opgave.

II.1 Afgrænsning

Der afgrænses i følgende opgave således, at der ikke ses på, om der kan ske lempelse efter Forsikringsansvarsloven. Desuden vil opgaven ikke beskæftige sig med, om de, i dommene omhandlende personer, har en forsikring eller ej. Der er endvidere fravalgt andre områder såsom Sølovens §8 og Færdselslovens §65, som nævnes i visse domme, og har en vis tilknytning til DL 3-19-2.⁶

Den slags skader, som følgende vil omhandle, er ikke skader på arbejdstageren selv, men skader som arbejdstageren påfører andre personer eller inventar, bygninger og lignende. Derfor vil et eventuelt krav på erstatning, fra arbejdstagerens side, ikke blive behandlet i denne opgave. Dette er også tilfældet, da det er en forudsætning for, at DL 3-19-2 finder anvendelse, at skaden er påført en tredjemand.

Derudover er principalen ansvarlig for anonyme samt kumulerede fejl, men denne problemstilling vil opgaven ikke beskæftige sig yderligere med.⁷ Desuden foreligger der, i dommene, ofte en vurdering af egen skyld fra skadelidtes side, men da dette ikke har den store indflydelse på adækvansbedømmelsen, men blot på størrelsen af erstatningen, vil det ikke medtages.⁸

Erstatningsansvarslovens bestemmelser vil kun begrænset anvendes, da det centrale begreb, som opgaven vil behandle, er det ulovhjemlede begreb, adækvans. Adækvans er en forudsætning for, at loven kan finde anvendelse, og derfor hænger disse så tæt sammen,

⁵ Eyben, Bo von og Isager, Helle "Lærebog i erstatningsret" 7. udgave 2011, s. 148

⁶ Betænkning 1964 nr. 352, " om arbejdsgiveres erstatningsansvar for ansattes skadegørende handlinger m.v.", side 5.

⁷ Eyben, Bo von og Isager, Helle "Lærebog i erstatningsret" 7. udgave 2011, s.149

⁸ Se f.eks. FED 1998.100 V, FED 1994.943V og FED 2002.533 Ø

at der ikke kan være tale om den ene uden at nævne den anden. Derfor skal loven nævnes og kort behandles, men ikke benyttes yderligere.

Det er gældende dansk ret, som er omgangspunkt i opgaven, og derfor vil der ikke indgå domme fra andre lande. Dette gælder endvidere EU retten. De valgte danske domme, som behandles, er alle domme, som indeholder spørgsmålet om principalansvar og dennes afgrænsning. Dette betyder, at de domme, som benyttes til at forklare forskellige begreber indenfor erstatningsretten, alle har tilknytning til Danske Lov 3-19-2. Dette er valgt, på grund af et ønske om at fokusere skarpere og udelukke eventuelle variationer af begreberne.

II.2 Problemformulering

De igennem indledningen nævnte argumenter sammenholdt med afgrænsningen leder frem til en problemstilling, som drejer sig om begreberne adækvans og abnormitet. Ud fra denne problemformulering vil det blive analyseret, hvordan de to begreber er sammenlignelige. Der vil blive set på ligheder og mulige uligheder. Problemet ligger i den forskel, der er på i og uden for kontrakt under principalansvaret, hvor dette ansvar begrænses en smule uden for kontrakt af abnormitetsreglen. Dette leder til følgende problemformulering, hvorefter det undersøges, hvorvidt abnormitetsbegrænsningen er identisk med bedømmelsen af påregneligheden.

Hvorledes er abnormitetsbegrænsningen i DL 3-19-2 en adækvansbedømmelse?

Hvornår er en handling abnorm?

Hvordan vurderes adækvans ved sager om principalansvar?

Ved denne problemformulering skal det undersøges, om arbejdsgiverens fritagelse for ansvar, for arbejdstagerens abnorme handlinger uden for kontrakt, er en vurdering af om handlingen var påregnelig for arbejdsgiveren som følge af underordningsforholdet. Således skal det undersøges, hvorvidt en abnorm skadegørende handling er en, for arbejdsgiveren, upåregnelig handling.

For at komme frem til en besvarelse på denne problemstilling, bliver der benyttet to underspørgsmål. Disse er valgt, da de hver især forklarer benyttelsen af hhv. abnormitetsbegrænsningen og adækvansbedømmelsen, samt undersøger baggrunden for begreberne. Dette giver en forståelse af de to begreber, og det giver derfor den baggrundsviden, som skal til for at besvare problemformuleringen.

II.3 Metode

I denne opgave vil den juridisk metode blive benyttet. Dette betyder, at det er gældende ret, som beskrives og analyseres. For at opnå dette skal der inddrages retskilder, hovedsageligt domme. Grunden til dette er, at det er dommene, som udgør retspraksis og dermed gældende ret. Følgende afsnit vil gennemgå, hvilke retskilder der vil blive benyttet i denne opgave, samt hvorfor de er relevante. Det er således retskilderne, som udgør metoden.

II.3.1 Retskilder

Da det er gældende dansk ret som ønskes undersøgt i følgende opgave, vil hovedvægten af analysearbejdet foretages på baggrund af domsafgørelser. Gennem dommene skal begreberne abnormitet og adækvans analyseres. For at disse kan undersøges grundigt, findes det nødvendigt at se lidt nærmere på DL 3-19-2 samt det gennem retspraksisskabte begreb 'adækvans'. Dette kræver, at der inddrages en gennemgang af centrale begreber i DL 3-19-2 og den generelle erstatningsret. Erstatningsansvarsloven vil kun inddrages i begrænset omfang, da ikke kun adækvans er skabt gennem retspraksis, men ligeledes culpa og kausalitet. Der vil inddrages litteratur i form af betænkninger, bemærkninger og faglitteratur, i det omfang det findes nødvendigt for, at kunne besvare problemformuleringen.

II.3.2 Opgavens opbygning

Opgaven er opdelt i kapitel således, at det er muligt at opdele den problemstilling, der skal undersøges. Opdelingen er gjort således, at DL 3-19-2 og de generelle erstatningsret først undersøges hver for sig. Herefter sammenholdes de begreber, som er relevante for til sidst at kunne besvare problemformuleringen.

DL 3-19-2 har stor tilknytning til erstatningsansvarsloven og de forudsætninger for at bruge loven, som forklares i denne opgave. Det er endda nærmest umuligt at forklare principalansvaret i forhold til adækvansbedømmelsen uden at nævne DL 3-19-2. Derfor behandles DL 3-19-2 først, og dernæst de ulovhjemlede principper, som forekommer i erstatningsretten.

Begge kapitler opbygges således, at der først vil være en gennemgang af baggrunden for bestemmelsen, og dernæst af de centrale begreber heri. Dette skal hjælpe til med at finde frem til en delkonklusion, som samler, hvad hhv. en abnorm handling og adækvans er, og hvordan de er med til at løse de juridiske problemer, der opstår som følge af arbejdstagerens culpøse og skadegørende handlinger.

Fjerde kapitel vil forsøge at sammenholde de svar, som de foregående kapitler kommer frem til. Med dette er hensigten at finde de ligheder og mulige uligheder, der er mellem abnormitetsreglen og adækvansbedømmelsen, hvorefter sidste kapitel er opgavens konklusion herpå.

I de domme, som benyttes i denne opgave, er det ikke altid den samme som er skadevolder og sagsøgte eller skadelidte og sagsøger. Da der ofte er tale om sager mellem to arbejdsgivere, ses det derfor, at det er disse, som står på hver sin side, som den erstatningsansvarlige og den skadelidte. Det er dog stadig arbejdstagerens adfærd som skal undersøges. For at undgå forvirring omkring dette, vil det fremgå tydeligt, hvem der er tale om i den givne sammenhæng, ellers påtales parterne i stedet som skadevolder, skadelidte, arbejdsgiver osv.

Til sidst skal der her nævnes, at den skade, som er en følge af arbejdstageren culpøse handling, kan være en materiel eller en personskade på tredjemand. Det er i denne opgave ikke vigtigt, hvilken af disse slags skader der er tale om, men det er dog vigtigt her at nævne, at der altid er tale om en skade, som kan opgøres i pengebeløb, altså økonomisk skade. Derfor vil der igennem opgave benyttes ordet 'skade', som betegnelse for det tab skadelidte er blevet påført af arbejdstageren. Her skelnes ikke mellem økonomisk tab og personskade.

III. DL 3-19-2

For at finde frem til en forståelse af, hvad en abnorm handling er, skal de relevante dele af DL 3-19-2 gennemgås. Derfor vil det følgende kapitel fokusere mere generelt på bestemmelsen, i forhold til de, for opgaven, relevante elementer der indgår heri. Først vil det kort undersøges, hvad der kendetegner DL 3-19-2 og dernæst ses der nærmere på enkelte dele af den, for til sidst, at finde kendetegnene for den abnorme handling, og hvornår denne finder anvendelse. På denne måde gennemgår kapitlet de elementer af DL 3-19-2, som skal opfyldes eller afkræftes for, at det endeligt kan statueres, at der foreligger en handling, som kan siges at være abnorm. Først vil den historiske betydning af DL 3-19-2 kort beskrives.

III.1 Retshistorie

I 1683 indførte kong Christian V Danske Lov, som erstattede de hidtidige landsdeles opsplittede lovregler.⁹ Heriblandt var DL 3-19-2, som pålagde husbonden ansvar for dennes tjeners skadegørende handlinger. Bestemmelsen lyder:

"End giver Husbond sin Tiener, eller anden, Fuldmagt på sine vegne at forrette noget, da bør Husbonden selv at svare til hvad derudj forseis ad den, som hand Fuldmagt givet haver, og af hannem igien søge Opretning.", jf. DL 3-19-2.

Bestemmelsen fortolkes formentligt anderledes i dag end den gjorde tilbage ved dens oprindelse, hvor den kan have været tiltænkt skadegørende handlinger i kontraktforhold.¹⁰ I dag benyttes den dog til, at pålægge husbonden ansvar både i- og uden for kontrakt. Dog med den variation, at husbonden ikke hæfter for skader, som følger af tjenerens abnorme handlinger, når det er uden for kontrakt.¹¹ Selve ordlyden i bestemmelsen henviser ikke til i- og uden for kontrakts problemstillingen, men den henviser dog til, at der skal foreligge et underordningsforhold.¹² Derfor antages det fremover i denne opgave, at der foreligger et sådant forhold, når domstolene påpeger, at der er tale om principalansvar uden for kontrakt.

⁹ http://denstoredanske.dk/Christian_5.s_Danske_Lov, sidst set 4/11 2016

¹⁰ Betænkning 1964 nr. 352, s. 2

¹¹ Eyben, Bo von og Isager, Helle "Lærebog i erstatningsret" 7. udgave 2011, s.147-148

¹² Kruse, A. Vinding "Erstatningsretten", 5. udgave, 1989, s. 185

Efter gældende dansk ret, er underordningsforholdet underlagt en bred fortolkning. A. Vinding Kruse, skriver endda i sin bog "Erstatningsretten" fra 1989, at:

*"Kort udtrykt kan det siges, at ansvaret ifaldes overalt, hvor en person tillader en anden at hjælpe sig på en eller anden måde"*¹³

Herefter kan der pålægges ansvar i forhold, som f.eks. er rene arbejdstager- og arbejdsgiver, vernetjenester og ved selvstændige virkende entreprenører, alt efter om arbejdsgiveren burde have ført tilsyn.¹⁴

Ved den brede fortolkning af hvem der kan anses for, at være i husbondens tjeneste, får bestemmelsen større betydning i gældende dansk ret, hvor problemstillingen kan tænkes, at være mere nuanceret end den var for næsten 350 år siden. Det er det, som er med til, at give DL 3-19-2 sin betydning i retspraksis i dagens Danmark. Udviklingen har givet anledning til mange sager ved domstolene gennem tiden, hvilket har medført det resultat, at der i dag sjældent forekommer sager, som prøver bredden af fortolkningen.¹⁵

Arbejdstageren udsættes for farligere omstændigheder end, hvad arbejdstageren ellers ville blive udsat for i forbindelse med private omgivelser. Store maskiner o.a. kan medføre store skader, og en arbejdstager vil formentlig, ikke selv kunne erstatte sådanne skader. Derfor er der et behov for en bestemmelse, som kan gøre det muligt for skadelidte at opnå erstatning, og det fremhæver den præventive virkning. Blev arbejdsgiveren ikke ansvarlig, ville arbejdsgiveren ikke gøre sit yderste for at indrette arbejdspladsen forsvarligt.¹⁶

Således har bestemmelsen været igennem en stor udvikling siden oprindelsen, og der vil i følgende afsnit gennemgås de enkelte begreber i DL 3-19-2, som vurderes relevante i forhold til opgavens problemstilling.

¹³ Kruse, A. Vinding "Erstatningsretten", 5. udgave, 1989, s. 185

¹⁴ Kruse, A. Vinding "Erstatningsretten", 5. udgave, 1989, s. 185. Se FED 1995.676 Ø og U 1991.347 V

¹⁵ U 1995B.124, "Spørgsmål om arbejdsgivers erstatningsansvar for en ansats medvirken til tyveri af opbevarede genstande" Kommentar af Peer Lorenzen, s. 1

¹⁶ Ussing, Henry "Erstatningsret", 1937, s. 90

III.1.1 Begreber

Under følgende punkter vil relevante elementer af den omhandlende bestemmelse gennemgås. Dette skal bidrage til en ensartet forståelse af begreberne gennem resten af opgaven, samt en større forståelse af anvendelsesområdet. For at kunne finde frem til et svar på, hvad en abnorm handling er, og hvornår den foreligger, findes det relevant først at se på, hvordan DL 3-19-2 anvendes. For at den kan det, skal der som nævnt foreligge et underordningsforhold, hvilket kræver, at der er en arbejdsgiver og en arbejdstager.

III.1.1.1 Underordningsforholdet

DL 3-19-2 finder anvendelse, når der er et underordningsforhold; altså skal der være en arbejdstager og en arbejdsgiver. For at konstatere, at der foreligger sådan et forhold, hvor efter arbejdsgiveren er ansvarlig for skader, skal arbejdstagerens culpøse handling have en vis tilknytning til udførelsen af arbejdet. Denne tilknytning kan konstateres, hvis skaden er opstået i forbindelse med udførelsen af arbejdsopgaven, eller til og fra arbejdspladsen. Når tilknytningen er konstateret, er arbejdsgiveren ansvarlig, medmindre der ikke er et kontraktforhold mellem arbejdsgiver og skadelidte, og at det kan bevises at arbejdstagerens handling var abnorm.¹⁷ Når der ikke kan findes en "rimelig forbindelse"¹⁸ mellem den skadegørende handling og arbejdstagerens hverv, er arbejdsgiveren ikke ansvarlig.

Der sættes således en grænse, som gør at arbejdsgiveren selvfølgelig ikke hæfter for arbejdstageren, når denne udfører den culpøse handling i sin private sfære. Dette er et resultat af betingelsen i DL 3-19-2, hvorefter en skade skal være sket "derudi". Altså skal en skade være sket i forbindelse med den stilling, som arbejdstageren besidder. Denne forbindelse kan komme til udtryk ved, at den kan ses som en "*naturlig forbindelse med hvervets udførelse*"¹⁹. Dette betyder, at arbejdsgiveren er ansvarlig under arbejdstagerens svinkeærinder, altså private ærinder som foretages under udførelsen af arbejdsopgaven.²⁰ Er der en forbindelse mellem arbejdstagerens stilling og den skadegørende handling, og der

¹⁷ Lorenzen, Per "Spørgsmål om arbejdsgivers erstatningsansvar for en ansats medvirken til tyveri af opbevarede genstande" U.1994B.124

¹⁸ Thomson Reuters "Betænkning 1964 nr. 352, om arbejdsgiveres erstatningsansvar for ansattes skadegørende handlinger m.v.", s. 13

¹⁹ Kruse, A. Vinding "Erstatningsretten", 5. udgave, 1989, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, s. 192

²⁰ Kruse, A. Vinding "Erstatningsretten", 5. udgave, 1989, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, s. 191

er et kontraktforhold mellem arbejdsgiver og skadelidte, kan arbejdsgiverens ansvar ikke frafalde på grund af arbejdstagerens abnorme handling.

U 2005.2990 V: En arbejdstager havde forsætligt begået underslæb, som resulterede i, at Told- og Skattemyndighederne påførte et økonomisk tab. Derfor krævede de erstatning hos arbejdsgiveren. Handlingen var udført i arbejdstiden og i arbejdsgiverens lokaler. Omstændighederne som tillod arbejdstageren at begå underslæb, skete i forbindelse med det arbejde der blev udført for en anden arbejdsgiver nemlig de statslige skattemyndigheder. Handlingerne blev ikke anset for at være foretaget som et led i arbejdstagerens hverv hos arbejdsgiveren.

Det er ikke afgørende, hvor handlingen udføres. Selvom handlingen udføres på arbejdspladsen, kan det stadig findes, at handlingen sker uden tilknytning til hvervet. Det var tilfældet i U 2005.2990 V, hvor arbejdstagerens tilknytning til arbejdspladsen kun var af formel karakter, men hvor de opgaver, som muliggjorde de skadegørende handlinger, var givet af en anden arbejdsgiver. I disse tilfælde, har det endvidere ingen betydning for forholdet, at handlingerne er udført i arbejdstiden. Ved bedømmelsen af, om der foreligger et underordningsforhold, skal der derfor ses på, hvem der er den egentlige arbejdsgiver i forhold til de opgaver arbejdstageren udfører, og påfører nogen et tab i forbindelse med. Det skal være den reelle arbejdsgiver, ellers er der ikke noget underordningsforhold.

Således, skal en handling enten være foretaget i arbejdstagerens privatliv, uden tilknytning til hvervet, eller der skal findes en anden arbejdsgiver, for at forholdet falder uden for underordningsforholdet. Findes et underordningsforhold ikke, kan der ikke pålægges arbejdsgiveren noget ansvar efter DL 3-19-2.

III.1.1.2 Husbond

I underordningsforholdet skal der findes en arbejdsgiver og en arbejdstager. Det vil blive gennemgået i dette afsnit, hvornår en arbejdsgiver kan anses for, at være husbond. Husbond eller principal betyder det samme, nemlig den som ønsker noget udført. Derfor vil begge betegnelser benyttes gennem opgaven som synonymmer. Når det skal fastslås hvem der er husbond skal det derfor først klargøres, for hvem den udførte handling gøres, og der

skal foreligge et underordningsforhold.²¹ Er der ikke et underordningsforhold, er der ingen principal og derfor heller intet principalansvar. Betegnelsen 'arbejdsgiver' vil i det følgende blive benyttet til at angive, hvem der har arbejdstageren ansat hos sig.

For at kunne påpege et underordningsforhold, skal der findes en arbejdstager og en arbejdsgiver. I de sager som der vil blive behandlet i det følgende, er arbejdstageren den, som har udført den skadegørende handling. Derfor vil der ikke blive stillet yderligere spørgsmål til, hvornår en person, som udfører en opgave for principalen, kan anses for at være arbejdstager, i dette afsnit. Her ses udelukkende på, hvilke forhold der skal foreligge for, at der kan findes en principal, som er ansvarlig efter principalansvaret i DL 3-19-2.

U 1961.1058 V: Skadevolder førte en hoppe med føl langs en hovedvej og ind på en indhegnet mark. Da hoppen blev frigjort, løb den ud på vejen, og stødte sammen med en bil. Bilen blev som følge af dette beskadiget. Hoppen var købt af faderen, og det var faderen som betalte fodret til den. Skadevolder mente ikke, at hoppen var skadevolders ejendel, da skadevolder ikke var berettiget til at sælge den, samt at det var faderen der lavede aftaler om, hvor hoppen befandt sig. Faderen havde endvidere forsikret hoppen i eget navn, og havde benyttet den til avl. På trods af disse udsagn fandtes faderen ikke, at være ansvarlig for sønnens culpøse handling som følge af principalansvaret. Retten mente, at da den ikke var brugt til andet formål end som sønnens ridehest og som avlshest, kunne faderen ikke anses som husbond og ansvarlig efter DL 3-19-2. Retten lagde vægt på, at både fader og søn var af den overbevisning, at hoppen var blevet overgivet som gave.

Når der skal findes en husbond, er det vigtigt, at undersøge i hvis interesse arbejdsopgaven bliver udført. Det vil sige, at en person ikke kan ifalde ansvar efter principalansvaret, hvis denne person ikke har nogen interesse i det, som bliver udført. Her er det således den reelle arbejdsgiver, der skal findes. Dette kan bl.a. ses i U 1961.1058 V, hvor der ikke fandtes, at være nogen arbejdsgiver, da den sagsøgte ikke havde nogen interesse i, at skadevolder udførte opgaven. Her ses det endvidere, at vurderingen om, hvorledes der kan findes en husbond, ikke kun finder sted, når der er tale om forhold, hvor der sker aflønning. Selv hvor

²¹ Danske Lov 3-19-2, "Danske Lov, arbejdsgiveransvar (DL 1683)", Karnov Group Denmark, 2014, s. 2

arbejdstageren blot hjælper til i arbejdsgiverens forretning, uden at arbejdstageren bliver betalt herfor, skal arbejdsgiveren anses for at være husbond.²²

For at en juridisk eller privat person kan blive ansvarlig efter principalansvaret som husbond, skal arbejdsopgaven være udført i dennes interesse. Der skal mere til for at husbondbegrebet er opfyldt, end det ses i U 1961.1058 V.

Arbejdsopgaven skal være sket i arbejdsgiverens interesse. Som nævnt, er det en forudsætning for, at der er et underordningsforhold og derved en husbond, at arbejdstageren udfører arbejdsopgaven i arbejdsgiverens interesse.

U 1969.212 Ø: En arbejdstager havde udlånt en bil til tredjemand, som kørte galt og ødelagde bilen. Arbejdstageren var ansat hos en bilforhandler, som skulle sælge bilen for et udlejningsfirma. Arbejdstageren havde kørt bilen hjem til sin private bolig, da den skulle udlejes en sidste gang næste dag efter instruktion fra udlejningsfirmaet. Arbejdstageren havde handlet på vegne af en anden end arbejdsgiveren, men i forbindelse med sin stilling hos arbejdsgiveren. Bilen blev anset for at være overdraget til bilsælgeren, som herefter havde bilen i sin forvaring. Den arbejdsopgave der lå i at bringe bilen hen til lejerer, som i dette tilfælde var udlejningsfirmaets direktør, blev anset for at være et led, i den forretningsforbindelse der forelå mellem biludlejerer og bilsælgerens firmaer. Derfor fandtes det, at udbringningen skete i bilsælgerens interesse. Udbringningen var ikke fuldført, da skaden skete og bilsælgeren som husbond, var derfor ansvarlig for arbejdstagerens handling.

Det er derfor i sager, hvor der er usikkerhed om hvem der er ansvarlig efter principalansvaret, vigtigt at afgøre, hvem der har den reelle interesse i, at opgaven udføres.²³ Altså hvem udføres opgaven egentlig for, og i U 1969.212 Ø, fandtes det, at opgaven blev udført i forbindelse med bilsælgerens sædvanlige forretning. Således er det den, som har den reelle interesse i udførelsen af arbejdet, som er husbond. Er en service en del af arbejdsgiverens sædvanlige forretning, så er det i dennes interesse, at servicen

²² Se U 1994.215 Ø

²³ Se U 1963.912 V

bliver udført. Kunden har en interesse i, at opgaven udføres, men det er arbejdsgiveren der har interessen i, at den udføres af arbejdstageren. Derfor er arbejdsgiver husband i forhold til arbejdstageren.

U 1954.992 H: Ejeren af bilen var hustru til ejeren af en vognmandsforretning. Hustruen havde lånt bilen til mandens forretning. Bilen blev herefter benyttet under en køretur, hvor en arbejdstager blev beruset. Arbejdstageren tog bilen, og lod en kvinde, uden kørekort, føre den. Vognmandsforretningen var mandens, og hustruen havde ikke nogen forbindelse til skadevolders ansættelse. Bilen var udlånt til manden, og hustruen havde kun formelt ejerskab over den. Da hustruen derfor ikke kunne anses for at have nogen interesse eller indflydelse på underordningsforholdet, kunne hustruen ikke anses for at være husband og derved ansvarlig for skaden. Det taler imod, at hustruen skulle være husband, at skadevolder var ansat, og derved blev aflønnet hos manden.

Ud over at opgaven skal være udført i arbejdsgiverens interesse, skal arbejdsgiveren endvidere have en vis indflydelse på arbejdstageren. Arbejdsgiveren skal have indflydelse på arbejdstageren i forbindelse med det underordningsforhold der forekommer mellem dem. Det er ikke altid afgørende, hvem der betaler arbejdstagerens løn, eller om der overhovedet gives arbejdstageren løn. Dog taler det for, at der er et underordningsforhold og derved en husband, hvis arbejdstageren er aflønnet. Dette kan ses i U 1954.992 H, hvor den faktiske husband var den, som havde instruktionsbeføjelsen, men endvidere den som aflønnede arbejdstageren. Husbonden skal således have en interesse i den opgave som arbejdstageren udfører, men det kan tale for, at der er en husband, hvis arbejdstageren er lønnet og arbejdsgiveren har en indflydelse på arbejdstageren.

I nogle situationer kan der være større usikkerhed om, i hvis interesse en given opgave udføres i, og det er ikke altid nok at se på, hvem der aflønner arbejdstageren. At arbejdsgiveren betaler arbejdstageren for at udføre arbejdsopgaver, er en god indikation for at arbejdsgiveren har en interesse, men ikke en nødvendighed. Der kan være tilfælde, hvor arbejdsgiveren aflønner arbejdstageren, men hvor arbejdsgiveren ikke er husband.

U 1960.77 H: En bilejer skulle fylde benzin på sin bil, og standsede ved en tankstation, hvor der var et værksted tilknyttet. Der var et problem med bilen, som en mekaniker herefter ordnede. Problemet lå i at dette skete efter værkstedets lukketid, og mekanikeren derfor havde fri. Bilejeren blev anset for at være husbonden i dette tilfælde, da det var bilejeren, som opfordrede mekanikeren til at køre en tur i bilen, hvor under skaden skete. Mekanikeren blev ikke aflønnet for reparationen.

Udfører en arbejdstager en opgave, som led i arbejdstagerens stilling, men uden for arbejdstiden, så kan arbejdsgiveren ikke altid ses som husbond. Slet ikke, hvis opgaven udføres udelukkende i en andens interesse. Der skal være en vis forbindelse mellem arbejdstagerens hverv og den opgave, der udføres. Er denne forbindelse spinkel og udføres opgaven udelukkende i en andens interesse, kan arbejdsgiveren ikke anses for at være husbond. Dette ses i U 1960.77 H, hvor opgaven blev udført uden for arbejdstiden, og i en andens interesse, og arbejdsgiver var i dette tilfælde ikke husbond. Hvis en opgave udføres i en andens interesse, kan arbejdsgiveren allerede af denne grund ikke anses for at være husbond, og derfor er det heller ikke vigtigt, om det er arbejdsgiveren som aflønner arbejdstageren. Det indgår således i vurderingen om, hvornår en arbejdsgiver er husbond, om det er denne, som har den egentlige interesse i den opgave, som udføres. Interessen bliver tydeligere, hvis det er arbejdsgiveren, som aflønner arbejdstageren.

For at en arbejdsgiver kan anses for at være husbond, skal den skadegørende handling have været udført som led i de opgaver arbejdstageren varetager.

U 1974.707 H: Blev en kommune anset ansvarlig for en arbejdstagers culpøse handling. Arbejdstageren havde givet en elev en lussing, hvorefter eleven led en høreskade. Læren, og herved kommunen, blev anset for erstatningsansvarlig grundet handlingen. Skadevolder udførte handlingen som led i underordningsforholdet. Dette var tilfældet, da skolen havde oplevet en del hærværk, og skadevolder handlede i tro om, at skadelidte var i færd med at udføre en sådan handling.

Som nævnt tidligere, skal der være en tilknytning til det hverv arbejdstager arbejder i. Findes der ikke nogen tilknytning mellem arbejdstagerens handling og hvervet, så er arbejdsgiveren ikke husbond. Dette er tilfældet, da der ikke er noget underordningsforhold i forhold til den

skadegørende handling. I U 1974.707 H, fandtes der, at være et underordningsforhold i forbindelsen med den skadegørende handling arbejdstageren udførte. Derfor var arbejdsgiveren husbond og ansvarlig for den skade, som arbejdstageren påførte skadelidte. Derfor ses det her, at principalen ifalder ansvar, hvis arbejdstagerens skadegørende handlinger sker "...i forbindelse med udøvelsen af hans pligter..."²⁴. Arbejdsgiveren er således husbond og ansvarlig jf. principalansvaret i DL 3-19-2.

I nogle tilfælde skal det vurderes, hvem der er husbond ud fra flere arbejdsgivere. Her er det igen vigtig at se på, hvem der har interessen i den opgave som arbejdstageren udfører. Her kan det desuden overvejes, hvem der er nærmest knyttet til arbejdstageren i den forstand, at det skal vurderes hvem der har pligt til, at føre opsyn med hvordan arbejdsopgaverne bliver udført.

U 1949.112/2 H: Spørgsmålet var, hvorledes det var kommunen, som skulle føre opsyn med arbejdstageren, der var husbond, eller arbejdsgiveren i det firma, skadevolder var ansat i. Da kommunen ikke skulle føre tilsyn med det skadegørende apparat, men nærmere med skadevolder og arbejdsgiveren var den, der betalte skadevolders løn, blev arbejdsgiveren anset for at være husbond²⁵.

Her er det ikke vigtigt, hvor arbejdstageren udfører opgaven. Bare fordi en arbejdsopgave bliver udført ved en arbejdsgiver, er det ikke nødvendigvis denne, som skal anses for at være husbond. Det er altid den arbejdsgiver, som har den reelle interesse i at arbejdstageren udfører opgaven, der skal anses for at være husbond. I U 1949.112/2 H, blev det vurderet, at husbonden var den som betalte arbejdstagerens løn, og som skulle føre opsyn med hvordan opgaven blev udført. Det var derfor ikke den, hos hvem arbejdstageren udførte opgaven hos, som var husbond.

Det er ofte den arbejdsgiver, som betaler arbejdstagerens løn, der er ansvarlig for arbejdstagerens handlinger. Derfor har det en betydning ved bedømmelsen af, om en bestemt arbejdsgiver er husbond, om det er denne, som betaler arbejdstagerens løn. Domstolene har bl.a. lagt vægt på, om det er arbejdsgiveren, som skal føre tilsyn med

²⁴ U 1974.707 H

²⁵ U 1949.112/2 H

arbejdstageren, samt om arbejdsgiveren har oplært denne.²⁶ Det er således et spørgsmål om, hvem der har den reelle ledelsesbeføjelse.²⁷ Når der skal findes en husbond mellem flere, skal der derfor ses på, hvem der har interessen og pligten til, at føre opsyn med at opgaverne udføres forsvarligt. Der kan ses på, hvem der betaler arbejdstagerens løn, men dette er ikke altafgørende, hvis der er andre omstændigheder som taler mod, at arbejdsgiver er husbond.²⁸

Der kan foreligge spørgsmål til, hvem der er husbond i forbindelse med den stilling skadevolder besidder. Er skadevolder f.eks. direktør i et firma, kan det være svært at adskille denne stilling og husbonden.

U 1959.1 H: En direktør som havde fået udleveret en bil. Bilen skulle hovedsageligt bruges under kundebesøg, og firmaet betalte eventuelle regninger for reparation af bilen. Direktøren påførte en tredjemand skade i forbindelse med en reparation, da direktøren smækkede bilens bagklap ned over skadelidtes hoved. Retten fandt, at firmaet var ansvarlige for direktørens handling efter DL 3-19-2.

Her er spørgsmålet således, om der er sammenfald mellem arbejdsgiver- og tager, med det resultat, at det er husbonden, som er skadevolder. Er dette tilfældet, er direktøren selv ansvarlig for sin handling, da der ikke er noget underordningsforhold. Dog fandtes det i U 1959.1 H, at da direktøren havde fået stillet en bil til rådighed grundet sin stilling, var firmaet ansvarlige. Da bilen således skulle benyttes til at besøge kunder, var firmaet i denne henseende husbond.²⁹ Det ses således, at et firma kan være husbond, selvom skadevolder er direktør i firmaet.

²⁶ FED 1997.750 V

²⁷ FED 2000.202 V

²⁸ U 1960.77 H

²⁹ U 1959.1 H

III.1.1.2.1 Låne- og lejeforhold

I lejeforhold kan der opstå problemer ved vurderingen af hvem, der skal anses for at være arbejdsgiver. Situationen er, at en arbejdstager lejer noget materielt, f.eks. en kran, hvor det typisk i sagerne medfølger en arbejdstager, som i denne forbindelse forårsager en skade.³⁰ Herefter skal det besluttes, hvem der er ansvarlig for arbejdstagerens handlinger. Problemet er, at det kan være svært at bedømme hvem opgaven udføres for, og hvem der har den egentlige interesse.

FED 1994.481 V: Skadevolder var ansat ved en havn som kranfører. Kranen var udlejet med kranføreren til skadelidtes firma, og skadelidte kom i denne forbindelse til skade grundet skadevolders ansvarspådragende handling. Begge arbejdsgivere blev sagsøgt af skadelidte, og det skulle derfor vurderes, hvem der ifaldt ansvar for skadevolders handling som husbond. Der blev lagt vægt på, at det var lejer af kranen, som førte tilsyn med udførelsen af arbejdet, og at kranens funktion under opgaven var et almindeligt led heri.³¹

Den lejede genstand skal være af særlig karakter, således at der skal en vis ekspertise til for, at benytte den hensigtsmæssigt. Kan en arbejdstager uden særlig kundskab benytte genstanden, er det lejer som er ansvarlig for at føre tilsyn.³² Derfor blev skadevolders egentlige arbejdsgiver frifundet i FED 1994.481 V, og lejer blev idømt ansvar som følge af principalansvaret.³³ Der er ikke vigtigt, hvem der betaler arbejdstagerens løn. Derimod er det vigtige, hvem der har indflydelse under udførelsen af arbejdsopgaven, og hvem der er nærmest til at forhindre at der sker ulykker. Det er dog ikke uden betydning, hvem der har hyret og aflønner arbejdstageren, men det skal dog ses i forbindelse med de øvrige omstændigheder.³⁴ Disse omstændigheder kunne være, at låneforholdet var af meget kortvarig karakter, hvorfor udlåner var nærmest til at give instrukser.³⁵ I U 1910.349 S, henviser retten til, at der ved vurderingen af, hvem der kan anses for at være husbond, ikke

³⁰ Se f.eks. FED 1994.481 V og FED 1998.1424 Ø

³¹ Se U 1991.106 H og U 1983.1065 S

³² U 1971.262 H

³³ Se FED 1998.1424 Ø og U 2000.202 V

³⁴ FED 1994.481 V

³⁵ U 1961.895 H

udelukkende skal ses på, hvem der har økonomisk interesse i at opgaven udføres. Her er det vigtigere, hvem der leder udførelsen af opgaven og fører tilsyn hermed.

Der ses på, hvem der skal instruere og føre tilsyn.³⁶ Den opgave som udføres, skal være uden for lejers ekspertise.³⁷ Lejer skal ikke kunne anses for, at være den, der havde ledelsen eller den, som havde pligt til at føre tilsyn.³⁸ Det må heller ikke være et sædvanligt led i den opgave, som skal udføres, hvis det er udlejer, som skal anses for at være husbond.³⁹ Dette kan igen ses som et forsøg på, at lægge ansvaret hos den, som er nærmest til at undgå, at der sker skader.

Når der skal findes en husbond i situationer, hvor en arbejdsgiver har udlånt materiel med tilhørende arbejdstager, så er det vigtigt at se på, hvem der har pligt til at føre tilsyn. Den som skal føre tilsyn og instruere arbejdstagerne, er som regel den, som skal anses for at være husbonden. Derudover ses det igen her at, hvis den opgave, som udføres for lejeren, er en del af udlejers sædvanlige service, så er det stadig udlejer som er ansvarlig for arbejdstagerens handlinger. Der skal således findes frem til den, som har den reelle indflydelse på udførelsen af arbejdsopgaven og herved på arbejdstageren. Hvem der aflønner arbejdstageren, er ikke en vigtig faktor. Den arbejdsgiver, som herefter bliver anset for at være husbond, er den som hæfter for arbejdstagerens skadegørende handlinger efter principalansvaret i DL 3-19-2.

III.1.1.3 Tiener, eller Anden

Anden del af underordningsforholdet er, at der er en, som kan anses for at være arbejdstageren, eller som det benævnes i DL 3-19-2, der skal være en tjener. Da der netop har været en forholdsvis grundig gennemgang af begrebet husbond, vil det her kun kort gennemgås, hvornår der er tale om en tjener. Dette har den begrundelse, at når der er konstateret, at der er en husbond, så må der være en tjener. Der ville ikke være et underordningsforhold, hvis begge sider ikke var til stede i den slags sager, som benyttes i

³⁶ Se U 1991.106 H, U 1960.145 H, FED 2004.1804 V og U 1964.170 V

³⁷ Hovedsageligt FED 1994.481 V, FED 1998.1424 Ø og FED 2000.202 V

³⁸ U 1964.170 V

³⁹ U 1983.1065 S

denne opgave. Derfor ses der kun på grænsen for, hvornår en arbejdstager kan siges, at være tjener.

I DL 3-19-2 fremgår det at der er en "*Tjener, eller Anden*"⁴⁰ som udfører noget for Husbonden. Med dette menes det, at det ikke blot er faste ansatte, som skal anses for at være arbejdstagere i ordlydens forstand, men også ved meget kortvarig ansættelse, endda hvis denne er ulønnet.⁴¹

U 1963.912/2 V: I denne dom var der tale om, en ung pige som cyklede ind til byen for at hente husholdningsvarer. Pigen, der var feriebarnd hos en gårdejer, fandtes medansvarlig for en ulykke, som forsagede en beskadiget bil samt skade på pigen selv. Gårdejeren fandtes ansvarlig efter DL 3-19-2 for pigens uagtsomhed. Der var kun tale om en tjeneste, som pigen udførte, men pigen blev anset for at være arbejdstager, da tjenesten blev udført i gårdejerens tjeneste.

Den der udfører noget i en andens interesse, kan blive anset for at være arbejdstager, selvom at denne ikke får nogen løn for dette. Den nedre grænse for, hvornår en person kan anses for at være tjener, skal derfor ses i forbindelse med, hvem der har interessen i den opgave som der udføres. Grænsen betyder, at udføres opgaven hovedsageligt i personens egen interesse, så kan denne ikke anses for at være tjener. I U 1963.912/2 V var skadevolder ikke lønnet, men udførte opgaven i husbondens interesse, og blev anset for at være tjener. Skadevolder havde ikke selv nogen interesse i at opgaven blev udført. Derfor fandtes der, at være et underordningsforhold.

Personer som er lønnet, udfører kun opgaven i den person, som betaler dennes løns interesse. Arbejdstagerens interesse i at opgaven udføres, er kun til stede på grund af arbejdstagerens udsigt til at modtage lønnen. Derfor kan det bl.a. konkluderes, at udbetales der løn, så taler dette for at der er tale om en tjener, altså en arbejdstager.

En tjener er en person som, udfører en opgave for en anden. Tjeneren har ikke anden interesse i udførelsen end, at hjælpe husbonden. Denne hjælp kan både have den begrundelse, at tjeneren aflønnes af husbonden eller, at tjeneren udfører opgaven

⁴⁰ DL 3-19-2

⁴¹ Danske Lov 3-19-2, "Danske Lov, arbejdsgiveransvar (DL 1683)", Karnov Group Denmark, 2014, s. 2

udelukkende som en ulønnet tjeneste. Det vigtigste er, hvem der har interessen i den opgave som udføres, og er dette arbejdstageren selv, så kan denne ikke anses for at være tjener.

Der skal være en tilknytning til underordningsforholdet, før skadevolder kan anses for, at være tjener. Er denne tilknytning til stede, så skal handlingen have været abnorm for, at arbejdsgiveren ikke ifalder ansvar, hvis der ikke er et kontraktforhold mellem skadelidte og husbonden. Følgende afsnit vil undersøge, hvornår en arbejdstagers handling kan siges, at have været abnorm, hvorefter arbejdsgiveren derfor ikke er ansvarlig som følge af principalansvaret.

III.1.2 Abnormitetsbegrænsningen

Abnormitetsbegrænsningen kommer i spil, når arbejdstagerens culpøse handling har resulteret i en skade, og denne er sket uden for kontrakt. At skaden er sket uden for kontrakt vil sige, at der ikke er noget kontraktforhold mellem arbejdsgiveren og skadelidte. Arbejdsgiveren er ansvarlig for alle culpøse handlinger, når der er et kontraktforhold mellem skadelidte og arbejdsgiver. Er der ikke et kontraktforhold, bliver arbejdsgiveren i sin rolle som husbond ikke ansvarlig for arbejdstagerens abnorme handlinger. Begrænsningen er derfor en måde, hvorpå arbejdsgiverens ansvar kan begrænses.

III.1.2.1 Kontraktforholdet

Der skal være indgået en aftale mellem arbejdsgiveren og skadelidte om, at arbejdstageren skal udføre en arbejdsopgave for skadelidte. I denne forbindelse påføres skadelidte en skade. Dette skal være sket på grund af arbejdstagerens culpøse handling. Det er ikke altid tydeligt, hvornår der er indgået en aftale mellem husbonden og skadelidte.

U 1955.517 H: En gæst indleverede sin bil til en anset på det hotel, som gæsten skulle overnatte på. Ved overleveringen af bilnøglen til arbejdstageren blev der etableret et kontraktforhold mellem gæsten og arbejdsgiveren. Gæsten benyttede sig af en af hotellets tjenester, og derfor var der indgået en kontrakt. Arbejdsgiveren fandtes ansvarlig for

skaden på gæstens bil, da der i forbindelse med denne skade var et kontraktforhold.

Det er ikke en betingelse for, at der er et kontraktforhold, at der underskrives en kontrakt. Herudover er det heller ikke en forudsætning, at der direkte sker en mundtlig indgåelse. Det kan være nok, at indgåelsen af kontraktforholdet sker stiltiende, som f.eks. i U 1955.517 H. Her var der indgået et kontraktforhold alene af den grund, at arbejdsgiverens forretning var indrettet på en måde, så skadelidte vidste, at ydelsen var en del af forretningen. Det vil sige, at der blev indgået en form for kontrakt mellem skadelidte og arbejdsgiver i det øjeblik, at skadelidte overleverede sine bilnøgler til den hos arbejdsgiveren ansatte. Her kan det have en betydning, om servicen er en naturlig del af den stilling arbejdstageren besidder, samt den forretning arbejdsgiveren fører.⁴² Derfor var arbejdsgiveren ansvarlig for alle arbejdstagerens skadegørende handlinger, som følge af principalansvaret.

Arbejdstageren kan forpligte arbejdsgiveren ved, at indgå aftaler med andre. Dette skal dog ske som et naturligt led i den stilling arbejdstageren har. Når der er indgået et kontraktforhold, så hæfter arbejdsgiveren herefter for alle de skadegørende handlinger som den ansatte måtte udvise. Derfor er det vigtigt at se på, om der er et kontraktforhold. Når det herefter er konstateret, at der ikke er, så kan der ses nærmere på karakteren af arbejdstagerens handling, for at finde frem til, hvornår en handling er abnorm.

III.1.2.2 Abnorme handlinger

For at en arbejdsgivers ansvar kan frafalde, skal der være tale om et forhold mellem arbejdsgiveren og skadelidte, som kan karakteriseres som uden for kontrakt. Herefter er det en betingelse, at arbejdstageren har udført en abnorm handling.

U 1964.806 H: En gæst på et hotel overlod nøglen til sin bil til en hotelkarl. Arbejdstagerens opgave bestod i at køre bilen i hotellets garage, men valgte efter arbejdstiden at tage bilen ud af garagen. Arbejdstageren kørte herefter en tur i gæstens bil, hvilket resulterede i, at både gæsten og en tredje persons bil led skade. Arbejdsgiveren blev ansvarlig for den skade der var sket på gæstens bil, da der var etableret et kontraktforhold mellem arbejdsgiver og gæsten. Skaden på tredjemandens bil var

⁴² U 1953.69 H

arbejdsgiveren derimod ikke ansvarlig for, da denne skete uden for kontrakt, og der var tale om en abnorm handling.

Når arbejdstageren udnytter sin stilling til at udføre en handling, som ikke har en naturlig tilknytning til de opgaver arbejdstageren normalt varetager, kan der være tale om en abnorm handling. I U 1964.806 H udnyttede en arbejdstager den adgang til gæsternes biler, som der var i forbindelse med arbejdstagerens stilling som hotelkarl. Abnormiteten kan komme til udtryk i det faktum, at arbejdstageren benytter sig af arbejdspladsen eller dennes inventar, til at udføre en handling, som ikke er påregnelig for arbejdsgiveren. Her kan der være tale om situationer, hvor det er arbejdsgangene på arbejdspladsen, som gør det muligt for arbejdstageren, at påføre skadelidte et tab.⁴³ Andre gange er det adgangen til gæsters biler, som i sagen om hotelkarlen.

Når der ikke er et kontraktforhold mellem skadelidte og arbejdsgiver, bliver arbejdsgiveren ikke ansvarlig for arbejdstagerens skadegørende handlinger, hvis disse er abnorme. En del af bedømmelsen af denne abnormitetsbegrænsning ligger i, at det skal vurderes, hvorledes arbejdstageren har udnyttet sin stilling på en måde, som kan siges at være upåregnelig for arbejdsgiveren. Kan den ikke siges, at være upåregnelig, er arbejdsgiveren igen ansvarlig for arbejdstagerens skadegørende handlinger som følge af principalansvaret i DL 3-19-2.

III.1.2.2.1 Arbejdstagerens stilling

Skal en handling ses som abnorm, skal arbejdstageren have handlet på en måde, som ikke var påregnelig for arbejdsgiveren. Det er her vigtigt hvilken stilling arbejdstageren besidder, da handlingen skal være uden for, hvad der kunne forventes af en person i den pågældende stilling.⁴⁴

U 2002.1306 V: arbejdstager var bestyrer på et diskotek. I forbindelse med dette hverv måtte det til tider være nødvendigt at smide gæster ud. Arbejdstager skulle derfor som led, i den stilling arbejdstageren besad sørge for at smide uønskede gæster ud. I denne forbindelse smed arbejdstageren en uønsket gæst ud. Denne opgave blev udført ved at

⁴³ U 1978.406 Ø

⁴⁴ Se U 2016.3069 V

skubbe gæsten ned ad en trappe. Handlingen blev ikke anset for at være abnorm.

Har arbejdstageren en stilling, som kan medføre større risiko for, at arbejdstageren er nødsaget til at være voldelig, så kan denne vold ikke ses som en abnorm handling. Dette er f.eks. tilfældet, hvis arbejdstageren har til opgave, at smide uønskede gæster ud, som i U 2002.1306 V. Det taler ikke for, at arbejdstagerens handling var abnorm, at arbejdstageren er straffet for den skadegørende handling, der blev udført.⁴⁵

Det må være påregneligt for arbejdsgiveren, at arbejdstageren udøver vold, hvis risikoen for, at vold kan blive nødvendigt for at udføre arbejdsopgaven, er høj. Indebærer arbejdstagerens stilling som f.eks. politiassistent til tider, at kriminelle gerningsmænd skal anholdes, må det være påregneligt for arbejdsgiveren, at der kan opstå vold i forbindelse hermed.⁴⁶ Der er derfor et krav om, at en handling ikke må have en vis tilknytning til arbejdstagerens stilling, hvis denne handling skal kunne karakteriseres som værende abnorm. Bedømmelsen af, om en handling er abnorm, skal derfor ses i sammenhæng med den stilling arbejdstageren besidder. Har handlingen tilknytning til denne, er den ikke af abnorm karakter, og arbejdsgiveren er herefter ansvarlig for arbejdstagerens handling.

U 2002.3821 Ø: En plejemedhjælper havde i forbindelse med sin stilling stjålet fra en beboer på plejehjemmet ved at benytte sig af beboerens bankbog. Der blev argumenteret for, at der var tale om en abnorm handling, og at arbejdsgiveren derfor ikke var ansvarlig for arbejdstagerens handling. Dog fandtes der at være indgået et kontraktforhold mellem arbejdsgiveren og skadelidte, hvorfor arbejdsgiveren alligevel var ansvarlig for arbejdstagerens abnorme handling. Der var ikke indgået aftale om, at skadelidtes økonomi skulle styres af hverken arbejdstager eller arbejdsgiver. Derfor kunne handlingen ses som værende abnorm.

Er der ikke indgået kontrakt mellem skadelidte og arbejdsgiver, så skal den af arbejdstageren udførte handling være uden tilknytning til den stilling, som denne besidder. Er arbejdstageren i en stilling som plejemedhjælper, så har dette ikke tilknytning til beboer

⁴⁵ U 2002.1306 V

⁴⁶ U 2006.356 V

på plejehjemmets økonomi. Derfor vil en tilegnelse af en af disse beboers bankbog, hvorefter betydelige beløb hæves herfra, være en abnorm handling.⁴⁷ Der er ikke tilknytning mellem handling og stilling og det vil være upåregneligt for arbejdsgiveren, at arbejdstageren kunne foretage handlingen. Her kunne det endvidere være upåregneligt for arbejdsgiveren, at arbejdstageren overhovedet havde adgang til skadelidtes bankbog i forbindelse med stillingen. Arbejdsgiveren ville ikke blive ansvarlig, hvis denne handling var foretaget uden for kontrakt.

I nogle tilfælde, vil det ikke være upåregneligt, at arbejdstageren stjæler fra skadelidte, hvis dette sker ved hjælp af skadelidtes bankbog. Besidder arbejdstageren en stilling, som giver adgang til skadelidtes konti, så kan sådan en handling formentlig ikke anses for, at være abnorm. Sidder arbejdstageren således i en stilling som bestyrer i en sparekasse, kan det ikke være arbejdsgiveren upåregneligt, at arbejdstageren har adgang til kundernes konti.⁴⁸ Derfor er det ved bedømmelsen af om en handling er påregnelig for arbejdsgiveren vigtigt, at sammenligne stilling og handling. Her bliver arbejdsgiver ansvarlig, når der er forbindelse mellem stillingen og handlingen.

Der er ikke altid en tydelig adskillelse mellem stilling og handling, hvilket bl.a. ses i U 1964.806 H. Her var en del af arbejdstagerens opgave, at køre gæsternes biler ned i garagen. Arbejdstageren havde således en naturlig adgang til bilerne. Den skade som skete på skadelidtes bil i forbindelse med arbejdstagerens handling, blev set som abnorm, og arbejdstageren var derfor ikke ansvarlig for denne. Derfor er det ikke i sig selv et modbevis mod, at der er en abnorm handling, at arbejdstageren har adgang til bil eller bankbog.⁴⁹ I U 1964.806 H, kan det abnorme muligvis komme til udtryk i forbindelse med, at hotelkarlen fjerner bilen fra arbejdspladsen, og ikke på andre tidspunkter havde dette som en del af stillingen. Der skal være en unaturlig forbindelse mellem den opgave som arbejdstageren normalt udfører, og den handling arbejdstageren udfører, som gør at arbejdsgiveren ikke kunne påregne, at arbejdstageren ville påføre skadelidte den pågældende skade.

⁴⁷ U 2002.1712 Ø

⁴⁸ U 1978.406 Ø

⁴⁹ U 2002.1712 Ø

III.1.2.2 Arbejdsgiverens indretning

Abnormitetsbegrænsningen skal sætte en grænse for, hvilke skader arbejdsgiveren skal tåle at være ansvarlig for. Skader som opstår på grund af arbejdstagerens, for arbejdsgiveren upåregnelige, handlinger skal ikke erstattes af arbejdsgiveren, hvis handlingerne er abnorme. Arbejdsgiveren er ansvarlig for alle andre culpøse handlinger arbejdstageren udfører. Dette er tilfældet, da det er arbejdsgiveren som skal indrette sig således, at arbejdsopgaverne udføres så der ikke sker økonomiske tab og skader. Dette kan f.eks. ske gennem bedre indretning af forretningsgangene, samt tilsyn med de ansatte.

U 1994.695 H: En lagerarbejder stjal i forbindelse med sin stilling ved et expeditionsfirma varer som firmaet opbevarende for en virksomhed. Arbejdstageren havde adgang til varerne da arbejdstageren i forbindelse med sit hverv, havde fået udleveret en nøgle samt kode, som gjorde det muligt at tilgå varerne. Det var arbejdsgiveren, som havde fastlagt, hvordan sikkerheden skulle være, og var derfor ansvarlig for tyveriet, da dette blev begået af den ansatte i forbindelse med dennes hverv.

Derfor skal arbejdstagerens handlinger have en unaturlig forbindelse med det hverv arbejdstageren besidder, og de opgaver der udføres, og derved have været upåregnelig for arbejdsgiveren. Der er høje krav til arbejdsgiveren, når denne indretter linjerne for hvordan arbejdet skal udføres. Her også hvordan sikkerheden håndteres, som i U 1994.695 H, hvor arbejdsgiveren blev ansvarlig for arbejdstagerens tyveri, da arbejdsgiveren ikke havde indrettet sikkerheden, således dette ikke kunne ske.

Den måde en arbejdsgiver indretter sin forretning på, kan være et argument for, at arbejdstagerens handling ikke er abnorm. Indrettes forretningen sådan, at den tilskynder til skader, må sådanne skade og tab være påregnelige for arbejdsgiveren. Her kan arbejdsgiveren ikke påstå, at en handling ikke var påregnelig, hvis arbejdsgiveren ikke har gjort alt for at sikre sig, at forretningen føres forsvarligt, selv hvis arbejdstageren stjæler fra arbejdspladsen.⁵⁰

Bidrager arbejdsgiveren til den risiko for fare der er på en arbejdsplads, så kan arbejdsgiveren ikke frifindes med den undskyldning at en skade, og derved arbejdstagerens

⁵⁰ U 1994.695 H

handling, var ham upåregnelig. Her må ansvaret igen pålægges arbejdsgiveren, som den der er nærmest til at sikre sig, at der ikke sker skader.

III.2 Delkonklusion

DL 3-19-2 er en bestemmelse som stammer fra år 1683. Den blev indført for, at regulere underordningsforholdet mellem arbejdsgiveren og arbejdstageren, og at regulere hvem af disse, som er ansvarlig i tilfælde af skader. Arbejdsgiveren hæfter, som følge af sin rolle som husbond, for arbejdstagerens skadegørende handlinger, jf. DL 3-19-2. Der skal være et underordningsforhold før bestemmelsen finder anvendelse. Det kan siges at foreligge, når der er en husbond og en tjener.

En husbond er den, som har interessen i den opgave, som arbejdstageren udfører. Herudover er det den arbejdsgiver, som har pligt til at føre tilsyn med arbejdstageren, og som i nogle tilfælde betaler arbejdstagerens løn. Det er dog ikke nødvendigt at arbejdstageren er aflønnet, for at der kan findes en husbond. Der kan også være en husbond i situationer, hvor opgaven udføres som en tjeneste.

Tjeneren er den anden side af underordningsforholdet. Det er denne, som udfører en opgave i en andens interesse. Det er igen ikke nødvendigvis en forudsætning, at arbejdstageren er lønnet. Det er tjeneren som er skadevolderen i de tilfælde, hvor DL 3-19-2 finder anvendelse.

Principalansvaret gælder både for arbejdstagerens skadegørende handlinger i- og uden for kontrakt. Arbejdsgiverens ansvar uden for kontrakt begrænses af begrebet om abnormitet. Det vil sige, at arbejdsgiveren ikke bliver ansvarlig, når arbejdstagerens handlinger kan karakteriseres som værende abnorme. Der skal være et kontraktforhold mellem arbejdsgiveren og skadelidte for, at arbejdsgiveren er ansvarlig for arbejdstagerens abnorme handlinger.

For at abnormitetsbegrænsningen kan finde anvendelse, skal der først og fremmest være tale om et underordningsforhold. Derfor skal der være en husbond og en tjener. Herefter finder begrænsningen anvendelse uden for kontrakt. Der må ikke være et kontraktforhold mellem arbejdsgiveren og skadelidte, hvis arbejdsgiverens ansvar skal frafalde på grund af arbejdstagerens abnorme handling. En abnorm handling er, når arbejdstageren har handlet

på en måde, som var upåregnelig for arbejdsgiveren. Dette skal ses i sammenhæng med den stilling, som arbejdstageren besidder. En handling kan således ikke ses som abnorm, hvis den har en vis tilknytning til udførelsen af arbejdstagers hverv. Der er endvidere store krav til, hvordan arbejdsgiveren indretter sig på. Denne indretning skal ske således, at der ikke i forbindelse med denne kan ske tab og skader.

En abnorm handling findes i de tilfælde, hvor en arbejdstager har handlet culpøst og uden forbindelse til sit hverv eller arbejdsgiverens forretningsindretning. Det skal være en handling som ligger uden for, hvad der kan forventes, at være påregneligt for arbejdsgiveren, hvis arbejdsgiveren skal undgå ansvar som principal.

IV. Erstatningsretten

Dette kapitel fokuserer på den generelle erstatningsret, men med udgangspunkt i domme omhandlende principalansvar. Erstatningsansvarslovens bestemmelser er ikke yderst behjælpelige til at svare på opgavens problemstilling, da begrebet adækvans ligger som en betingelse, før loven kan finde anvendelse. Dog findes det relevant, at der dannes et overblik over, hvorfor loven er nødvendig og derved, hvorfor der er et behov i dansk ret for en påregnelighedsbedømmelse. For at nå nærmere et svar ses der først på baggrunden for loven, for dernæst at se lidt nærmere på, hvilke betingelser der skal opfyldes for at den finder anvendelse, samt hvordan betingelserne løser de juridiske problemer, som opstår. Dette skal føre til en forståelse af adækvansbedømmelsen i sager omhandlende principalansvar således, at den senere kan sammenlignes med den abnormitetsregel, der forekommer i DL 3-19-2.

IV.1 Retshistorie

Erstatningsansvarsloven blev indført i 1984 som resultat af tre betænkninger med det formål bl.a. at skabe hjemmel for de rettigheder, som borgere i samfundet har, når der sker en skadegørende handling.⁵¹ Indtil oprettelsen af loven, hvilede erstatningsretten på retspraksis. Loven var heller ikke formet til at skulle stå i stedet for retspraksis, men er mere en udmåling af erstatning. Derfor finder den kun anvendelse, når de tidligere nævnte retspraksisbestemte grundbetingelser er opfyldte. Derudover fandtes der i dansk ret speciallovgivning, som ikke berørtes af den nye lovgivning. Her kan bl.a. nævnes færdselsloven og, vigtigst i denne opgaves sammenhæng, DL 3-19-2.⁵²

Erstatning opgøres økonomisk. Dette betyder, at den skadelidtes tab opgøres som et pengekrav. Krav kan ikke overstige tabet, således at skadelidte beriges herved.⁵³ Dette er en udvikling, der er sket gennem tiden, da der i gamle dage kunne ske erstatning for ikke-økonomiske skader. Denne udvikling er bl.a. sket på grund af indførelsen af erstatningsansvarslovens bestemmelser.⁵⁴ Behovet for at regulere gennem

⁵¹ Jørgensen, Stig "Skærpet erstatningsansvar", U.1961B.81, s. 1

⁵² Kruse, A. Vinding "Erstatningsretten", 5. udgave, 1989, s. 14

⁵³ Ussing, Henry "Erstatningsret", 1937, s. 1

⁵⁴ Ussing, Henry "Erstatningsret", 1937, s. 136

erstatningsansvarsloven bunder blandt andet i den store udvikling, samfundet har været igennem. Der er kommet betydelig flere mennesker til, og denne vækst førte, og fører, flere problemer med sig. Befolkningen bor tættere sammen i større byer og sammenholdt med, at det er blevet normalt at eje en bil, skaber dette en grobund for endnu flere ulykker. Med øget risiko kommer øget usikkerhed, hvilket kan være en faktor, som giver incitament til at forsikre sig imod skader. Der skal være vished i samfundet for, at skulle der ske en skade, så erstattes denne økonomisk.⁵⁵ Bestemmelserne skaber en tryghed ved at vise, hvordan befolkningen skal agere i samfundet, og følges retningslinjerne ikke, genetablerer loven status quo.⁵⁶ Herved, så at sige, straffes skadevolderen for sin culpøse handling.

Der er således samfundsmæssige hensyn at tage, men ikke kun til skadelidte, ligeledes til skadevolder. Dette hensyn skal blandt andet tages, da en skadevolder, grundet en eventuel uagtsom handling, ville kunne lide under et erstatningskrav resten af livet. Her kan der henvises til erstatningsansvarslovens adgang til lempelse af erstatningskravet.

Næste afsnit er ment som et specifikt eksempel på, hvorfor der var et behov i dansk ret for yderligere regulering af erstatningsretten gennem lempelse af skadevolders ansvar. Eksemplet er valgt, da det har tæt tilknytning til DL 3-19-2.

IV.1.1 Begrænsning af retten til regres

Det er hovedsageligt betænkning II, "Bet. 829/1978 om lempelse af erstatningsansvar m.v", som er væsentlig i sammenhæng med principalansvaret. Ses der nærmere på denne, her særligt kapitel III, punkt 3, omtales DL 3-19-2 som en hovedårsag til behovet for bestemmelsen i erstatningsansvarslovens § 23. Lovens § 13, stk. 1 lyder:

"Erstatning, som en arbejdsgiver har måttet udrede som følge af en arbejdstagers uforsvarlige adfærd, kan kun kræves betalt af denne i det omfang, det findes rimeligt under hensyn til den udviste skyld, arbejdstagerens stilling og omstændighederne i øvrigt.", jf. § 23, stk. 1.

Dette betyder, at den regresret, som kommer til udtryk gennem DL 3-19-2, kan begrænses med hjemmel i erstatningsansvarsloven. Faktisk trækker EAL § 23, stk. 1 og DL 3-19-2 i

⁵⁵ Kruse, A. Vinding "Erstatningsretten", 5. udgave, 1989, s. 15-16

⁵⁶ Jørgensen, Stig "Skærpet erstatningsansvar", U.1961B.81, s. 1

hver sin retning i forhold til regres. DL 3-19-2 giver arbejdsgiveren fuld regres for arbejdstagerens culpøse handlinger.⁵⁷ Derimod gives der som hovedregel ikke arbejdsgiveren ret til regres, jf. EAL § 23, stk. 1.⁵⁸

Til illustration herfor, se U 2002.1306 V: ” I det indbyrdes forhold mellem de sagsøgte skal erstatningen som udgangspunkt endeligt betales af arbejdsgiverne, jf. erstatningsansvarslovens § 23, stk. 1.”

Før EAL trådte i kraft, var der ikke nogen bestemmelse i dansk ret, som hjalp til, at arbejdstageren ikke ifaldt fuldt ansvar grundet retten til regres. Dog skal det nævnes, at regres ikke var noget, som skete ofte i forbindelse med DL 3-19-2. Derved var det formentlig et mindre problem, end der her bliver optegnet. Desuden var arbejdsgiveren og arbejdstageren solidarisk ansvarlige grundet samspillet med culpagrundsætningen.⁵⁹

Når det her nævnes, at det er hovedreglen i EAL § 23, stk. 1, at der ikke kan kræves regres, skal det ses med visse undtagelser, nemlig, at kan arbejdsgiveren bevise, at arbejdstageren har handlet groft uagtsomt eller forsætligt, jf. ordlyden, ”...*udviste skyld*...” i stk. 1.

Til illustration for dette, se U 2006.356 V: Her havde en politiassistent udøvet vold mod en person i forbindelse med en anholdelse. Skadevolder havde i denne sag handlet forsætligt i sin tjeneste som politiassistent. Arbejdsgiveren fandtes ansvarlig for skadevolders skadegørende handling, men fordi denne var udført forsætligt, kunne arbejdsgiveren kræve regres, jf. EAL § 23.⁶⁰

Så kan skadevolders handling karakteriseres som værende grov uagtsom eller forsætlig, så åbner bestemmelsen muligheden for, at arbejdsgiveren kan kræve regres. Som det ses i U 2006.356 V, så ifalder arbejdsgiveren erstatningsansvar for arbejdstagerens culpøse handling, men arbejdsgiveren skal dog ikke tåle, at erstatte skader, som skadevolder har været skyld i, hvis disse er forsætlige. Her er således et hensyn til arbejdsgiveren, hvor der er sat en grænse for, hvad arbejdsgiveren skal erstatte. Arbejdsgiveren bliver dog stadig ansvarlig efter principalansvaret i DL 3-19-2, men muligheden for regres sætter en grænse

⁵⁷ ”Bet. 829/1978 om lempelse af erstatningsansvar m.v”, justitsministeriets erstatningslovsudvalg, s. 36

⁵⁸ Kruse, A. Vinding og Møller, Jens ”Erstatningsansvarsloven” 2. udgave, 1989, s. 310

⁵⁹ ”Bet. 829/1978 om lempelse af erstatningsansvar m.v”, justitsministeriets erstatningslovsudvalg, s. 36

⁶⁰ Se U 2002.1306 V

for ansvaret, hvis dette ansvar anses for at være, hvad der næsten kan betegnes som værende urimeligt.

Herudover er der i bestemmelsen taget hensyn til den stilling, som arbejdstager besidder samt andre omstændigheder.⁶¹ Hvad der præcis menes med dette, er ikke yderligere behandlet i betænkningen, men det giver en mere nuanceret og begrænset adgang til regres.⁶² Dog kan der henvises til retspraksis.

FED 1996.1340 V: Der var tale om en lastbilchauffør, som forårsagede en ulykke. Chaufføren var under påvirkning af alkohol, og der fandtes ikke andre årsager til, at ulykken skete. Skadevolder blev anset ansvarlig efter EAL § 23, stk. 3, jf. stk. 1. til at erstatte arbejdsgiverens tab.

Betegnelsen "... *omstændighederne i øvrigt*."⁶³ kan bl.a. anses for opfyldt, hvis skadevolder handler i strid med anden lovgivning. I FED 1996.1340 V skete dette som spirituskørsel. Der er givet domstolene mulighed for at tage hensyn til alle de omstændigheder, der kan foreligge i en sag, ved bedømmelsen af om en skadevolder skal ses endeligt ansvarlig. Dette er sket ved, at betænkningen ikke tilkendegiver de tanker, der ligger bag betegnelsen 'omstændighederne'. Der skal således ske en vurdering af alle de omstændigheder, som foreligger i en sag.

Behovet for bestemmelsen ligger i et erstatningsretligt grundbegreb. Nemlig det, at ansvaret skal pålægges den, som er nærmest til at bære risikoen. Foreligger der en forsikring, er det som regel forsikringstageren, som er nærmest.⁶⁴ I arbejdsmiljø er det arbejdsgiveren som har lettest ved at forsikre sig mod de skader, som arbejdstagerne er skyld i.⁶⁵

Hvor EAL § 23, stk. 1 omhandler arbejdsgiverens mulighed for regres for arbejdstagerens culpøse og skadegørende handlinger overfor tredjemand, findes der i bestemmelsens stk. 3 en mulighed for lempelse af arbejdstagerens ansvar for skader påført arbejdsgiveren.⁶⁶ Med dette menes, de skader som arbejdstageren påfører arbejdsgiverens materielle goder,

⁶¹ Se f.eks. FED 2003.2131 Ø

⁶² Kruse, A. Vinding og Møller, Jens "Erstatningsansvarsloven" 2. udgave, 1989, s. 310-311

⁶³ EAL § 23, stk. 1

⁶⁴ Se FED 2002.533 Ø, FED 2002.1712 Ø og U.1985.1040H

⁶⁵ "Bet. 829/1978 om lempelse af erstatningsansvar m.v", justitsministeriets erstatningslovsudvalg, s. 37

⁶⁶ Se FED 1996.1340 V

såsom varer og arbejdsredskaber.⁶⁷ Bestemmelsens stk. 2 lempet arbejdstagers ansvar overfor tredjemand. Der findes endvidere en generel lempelsesregel i erstatningsansvarslovens § 24, men denne har ikke den store relevans i forhold til principalansvaret, jf FED 2004.1804 V, hvor Landsretten udtaler:

”Lempelsesreglen i erstatningsansvarslovens § 24 har en begrænset plads i erhvervsmæssig sammenhæng”⁶⁸

Så i stedet benyttes EAL § 23, som giver mulighed for lempelse under de betingelser, som nævnes i stk. 1. Retten til regres og mulighed for lempelse vil ikke blive yderligere behandlet, men er med her, fordi det hjælper til en god forståelse af, hvorfor der var et behov for at lovgive yderligere på erstatningsområdet, og det er derfor en naturlig del af, hvordan, og hvorfor, retsområdet ser ud, som det gør i dag.

Retspraksis har været med til at forme erstatningsretten, især med henblik på de begreber, som erstatningsretten benytter sig af. Her skal der hovedsageligt ses på begreberne culpa, kausalitet og adækvans. Disse er begreber, som ikke har hjemmel i nogen lov, og de har endvidere meget stor indflydelse på, hvordan retsområdet ser ud. Derfor vil resten af dette kapitel fokusere på disse begreber med særlig vægt på begrebet adækvans.

IV.2 Erstatningsretlige begreber

Som nævnt er der tre centrale betingelser for, at der kan tilkendes erstatning efter erstatningsansvarsloven. Nemlig culpa, kausalitet og adækvans. Da alle tre skal forekomme i en sag, findes det relevant at gennemgå dem hver især. Adækvans kan således ikke stå alene. Culpabegrebet har en tæt tilknytning til principalansvaret, hvor det antages, at ”...*arbejdstageren skal have handlet uforsvarligt.*”⁶⁹ Det har endda så tæt en tilknytning, at der i flere domme henvises til, hvorledes arbejdstageren har handlet culpøst, jf. her bl.a. U 1988.463. Det må endvidere antages, at en arbejdstager ikke kan anses for at være skadevolder i den pågældende sag, hvis der ikke foreligger årsagsforbindelse mellem handling og den indtrådte skade. Culpa samt kausalitet vil grundet den valgte

⁶⁷ Kruse, A. Vinding og Møller, Jens ”Erstatningsansvarsloven” 2. udgave, 1989, s. 314

⁶⁸ FED 2004.1804 V

⁶⁹ Eyben, Bo von og Isager, Helle ”Lærebog i erstatningsret” 7. udgave, 2011, s. 143

problemstilling, som omhandler adækvansbedømmelsen, behandles, da de danner baggrund for bedømmelsen. Begreberne gennemgås for at danne en større forståelse af erstatningsretten, og begreberne kan desuden ikke altid skilles ad.

IV.2.1 Culpa

Culpa er en ulovhjemlet målestok for "*menneskelig skyld*"⁷⁰. Den måler med hvilken skyldgrad, skadevolders handling er udført. Skadevolder har handlet culpøst, hvis der er handlet forsætligt eller uagtsomt. Er dette tilfældet, ifalder skadevolderen ansvar. Uagtsomheden kan igen gradbøjes, således at der kan være handlet simpelt eller groft uagtsomt. Betegnes skaden som hændelig, kan skadevolder ikke siges at have handlet culpøst. Er der på et retsområde tale om objektivet ansvar, er der ikke behov for at kategorisere den udførte handling. Hvor der ikke foreligger en sådan lovregel, er culpa den regel som fastsætter ansvaret. Principalansvaret ligger en smule uden for den traditionelle culpabedømmelse. Dette er tilfældet, da de culpøse handlinger, som en arbejdstager kan udføre, erstattes af arbejdsgiveren, som ikke har handlet culpøst.⁷¹ Der er differentieret mellem den ansvarlige, og den som udgør skadevolder. I næste afsnit vil det undersøges lidt nærmere, hvordan culpa bedømmes i sager om principalansvar. Denne vurdering skal sammen med kausalitet danne grundlag for adækvansbedømmelsen.

IV.2.1.1 Culpa under principalansvar

Som følge af principalansvaret hæfter arbejdsgiveren for arbejdstagerens skadegørende handlinger, jf. FED 2004.1804 V. Ved at bruge udtrykket 'skadegørende handling', udelukker domstolen, at arbejdsgiveren kan ifalde ansvar grundet hændelige skader. Der skal være et ansvarsgrundlag, og dette er med andre ord culpa. Skadevolderen skal i DL 3-19-2 sammenhæng have handlet culpøst.

FED 1994.943 V: En arbejdstager havde fået sin hånd i klemme i en dør, da en medarbejder åbnede den. Skadelidte påstod, at arbejdsgiveren havde indrettet sig u hensigtsmæssigt, da døren var tung, og der ikke var

⁷⁰ Kruse, A. Vinding "Erstatningsretten", 5. udgave, 1989, s. 29

⁷¹ Eyben, Bo von og Isager, Helle "Lærebog i erstatningsret" 7. udgave, 2011, s. 23-24

udstyret med et vindue. Medarbejderen, som var skadevolder, kunne ikke anses for at have handlet culpøst. Selvom døren ikke var udstyret med et vindue endnu, kunne det heller ikke anses for at være en u hensigtsmæssig indretning, og ansvaret kunne ikke pålægges arbejdsgiveren med denne begrundelse. Derfor fandtes skaden for at være opstået grundet hændelige omstændigheder, og der var ikke erstatningsansvar jf. DL 3-19-2.

Kan der i en sag ikke føres bevis for at arbejdstageren har handlet culpøst, må arbejdsgiveren frikendes. Skaden er ikke et resultat af, at arbejdstageren ikke har handlet med den påpasselighed, der kunne forventes af arbejdstageren i den givne situation. Dette kan ses i FED 1994.943, hvor arbejdstagerens adfærd i skadessituationen således ikke kunne anses for at være culpøs, og derfor ifaldt arbejdsgiveren ikke erstatningsansvar. For at der foreligger principalansvar, skal arbejdstageren således have handlet culpøst, ellers er der blot tale om en hændelig skade, som i den nævnte dom.

IV.2.1.1.1 Sikkerhedsforskrifter og sædvaner

Der er nogle elementer, som indgår i bedømmelsen af, om arbejdstageren kan siges at have handlet culpøst. Dette er nogle elementer, som kan være med til at skærpe kravene til den adfærd arbejdstageren udviser. Her ses det, at handler arbejdstageren i strid med en sikkerhedsforskrift, instruerer arbejdstageren ikke godt nok, eller følger arbejdstageren blot en sædvane uden at overveje risikoen herved, så forøges skyldgraden.

FED 2004.1804 V: En arbejdsgiver udlånte to arbejdstagere til et firma. De skulle udføre et svejsearbejde, og i denne forbindelse opstod der brand med betydelig skade til følge. I sagen udvikledes der røg under svejsearbejdet. Mere end hvad der normalt gjorde under lignende omstændigheder. Desuden havde arbejdstagerne en pligt til, ”... at *udvise særlig forsigtighed*”⁷² ifølge beredskabsloven. Dette medførte en skærpelse af uagtsomhedsbedømmelsen, og da arbejderne derudover fortsatte med at svejse, selv efter at der var sket så kraftig en røgdudvikling

⁷² FED 2004.1804 V

at det fandtes nødvendigt at sprøjte vand ind, kan det ikke siges, at der var handlet forsvarligt. Grundet disse argumenter fandt landsretten, at den ene af arbejderne, som foretog svejsningen, og som kendte til sikkerhedsforskrifterne, handlede ansvarspådragende.⁷³

Har skadevolder handlet i strid med en sikkerhedsforskrift, taler dette for, at der er handlet ansvarspådragende. Arbejdstageren forventes at handle på den mest forsvarlige måde muligt, således at chancen for, at der opstår skader minimeres. Her kan der f.eks. ses på, hvilke måder opgaverne normalt blev udført på. Arbejdstagerne kan endvidere sørge for at forberede sig, f.eks. ved at medbringe en pulversluger, hvis der er risiko for, at der opstår brand under arbejdet.⁷⁴ I udførelsen af arbejdet i risikofyldte situationer skal arbejdstageren udvise forsigtighed og omhu.⁷⁵ Der er således store krav til, hvordan arbejdstageren udfører opgaver på.

FED 2006.46 SH: Retten fandt, at alle forholdsregler var taget, men der opstod alligevel brand. Arbejdsgiveren blev i denne forbindelse frikendt, da skadelidte ikke kunne bevise med en vis sikkerhed, at skadevolder havde handlet culpøst.

Ved bedømmelsen af arbejdstagerens skyld skal der ses på, hvad arbejdstageren gjorde for at undgå skader, hvilke sædvaner der er på området og om der er nogle sikkerhedsforskrifter, der er overtrådte. Handler en arbejdstager i strid med en sædvane, vil arbejdstagerens som hovedregel blive anset for at have handlet culpøst.⁷⁶ Jo flere af disse elementer af culpabedømmelsen en arbejdstager har handlet i strid med, jo grovere karakter har uagtsomheden. Opstår der en skade på trods af, at arbejdstageren har gjort alt, hvad arbejdstageren kunne for at undgå dette, kan adfærden ikke anses for at være culpøs. Arbejdstageren har således handlet ifølge de sædvaner, der er på området, og tilgodeset alle sikkerhedsforskrifter. I dette tilfælde må arbejdstageren anses for ikke at have handlet culpøst, og skaden må derfor ses som en hændelig skade.

U 1955.472 H: Ved flytning af nogle melsække kom en arbejdstager til skade. Det skete, da den arbejdstager, som førte en elevator, ikke havde

⁷³ Se FED 2003.3121 Ø

⁷⁴ FED 2004.1804 V

⁷⁵ U 2005.2416 H

⁷⁶ Eyben, Bo von og Isager, Helle "Lærebog i erstatningsret" 7. udgave, 2011, s. 105

sikret sig grundigt for, at der ikke var flere folk i nærheden af den elevator, som herefter kørte ned over skadelidtes hæl. Der var ikke sket overtrædelse af nogen sikkerhedsforskrift. Retten fandt, at skadevolder havde en pligt til at handle forsigtigt, og fire ud af fem dommere fandt således, at skadevolder havde handlet culpøst, da skadevolder var i en sådan risikofyldt situation, at der skulle handles med ”... særlig forsigtighed...”⁷⁷.

Når det i arbejdssituationer forventes, at arbejdstagerne udviser ekstra forsigtighed, når de udfører deres job, skærpes culpabedømmelsen således, at der er større forventning til skadevolders adfærd. Dette er tilfældet grundet den forøgede risiko for skader, som bl.a. kommer til udtryk gennem de sikkerhedsforskrifter, der kan være på arbejdsområderne.⁷⁸ Det er dog ikke nødvendigt, at der er en sikkerhedsforskrift, som skadevolder har overtrådt, for at skadevolders adfærd har været culpøs.

I både FED 2004.1804 V og U 1955.472 H havde skadevolder ikke handlet i strid med en sikkerhedsforskrift, men da der i begge tilfælde var grundlag for at handle ekstra forsigtigt, fandtes de at have handlet culpøst, og arbejdsgiverne ifaldt erstatningsansvar. Skal en arbejdsgiver ifalde principalansvar, skal arbejdstageren derfor have handlet culpøst og der er større krav til arbejdstageren, hvis der er grundlag for at handle forsigtigt. Der er altså en skærpet vurdering af de handlinger, arbejdstagere udfører i forbindelse med deres arbejde, når det udføres under risikofyldte situationer.

U 1998.100 V, hvor: En person kom til skade under en træfældning. Skadelidte havde hyret nogle arbejdstagere til at fælde træer på sin ejendom. Der var tale om en særlig farlig situation, hvor ufaglærte personer, som skadelidte, ikke var i stand til at begå sig uden instruktion fra arbejdstagerne. Det var endvidere et område, som var reguleret gennem Arbejdstilsynets anvisninger. Arbejdstagernes ansvar var derfor skærpet grundet den farlige situation, og da der ikke var givet skadelidte instrukser.

⁷⁷ U 1955.472 H

⁷⁸ Se U 1954.639 H og U 1974.707/2 H

Skadevolder kan anses for at have handlet culpøst i situationer, hvor skadevolder ikke advarer skadelidte om farligheden ved en arbejdsopgave.⁷⁹ Bedømmelsen af skadevolders adfærd skærpes i takt med, hvor farlig en situation er. Er en situation særdeles farlig, skal skadevolder passe rigtig meget på. Der er et skærpet krav til de instruktioner, skadevolder giver de ufaglærte folk, som befinder sig på arbejdspladsen.

Derfor kan arbejdsgiveren ifalde ansvar i tilfælde, hvor adfærden ikke er reguleret. Det er her sædvanen som gør, at skadevolder burde være klar over og burde advare om den risiko for skade der er forbundet med udførelsen af arbejdsopgaven. Således skal der ses på farligheden ved udførelsen af en arbejdsopgave, og om der er sikkerhedsforskrifter på området ved bedømmelsen af skadevolders skyld. Er der en sædvane eller en sikkerhedsforskrift på et område, som regulerer, hvordan en situation skal håndteres, så er der grundlag for at udvise forsigtighed og større chance for, at en handling anses for at være culpøs.⁸⁰

Der kan være tilfælde, hvor der ikke er sket overtrædelse af en sikkerhedsforskrift af den grund, at der ikke er en, som regulerer området. Det betyder dog ikke, at skadevolder ikke skal handle forsigtigt i henhold til situationen.

U 1949.112/2 H: En arbejdstager havde til opgave at udrydde rotter på en gård. I forbindelse med denne opgave satte nogle gnister fra apparatet ild i en bunke hø, som herefter forårsagede nedbrænding af to gårdejendomme. Der var ikke nogen sikkerhedsforskrift, som regulerede den brandfare der kunne være ved det rotteudryddelsesapparat, der blev benyttet. Den sikkerhedsforskrift der var for brugen af apparatet regulerede kun, hvor det måtte benyttes. Derfor blev skadevolders handling ikke dømt som culpøs grundet sikkerhedsforskriften. Skadevolder ansås derimod som at have handlet culpøst på grund af, at der ikke var anbragt noget under apparatet, som kunne opsamle de gløder, der blev genereret ved brugen heraf. Skadevolder blev altså anset for at have handlet uforsvarligt, da skadevolder burde have indset, at apparatet var indrettet således, at der kunne opstå brand. Der var ikke

⁷⁹ U 1998.100 V

⁸⁰ Se FED 2000.202 V

tale om en culpøs adfærd af nogen særlig grov karakter, men set ses dog her, at der stilles krav til udførelsen af arbejdsopgaverne.

Selvom der ikke foreligger sikkerhedsforskrifter på et område, så skal opgaver udføres således, at der ikke påføres unødvendige risici på de omgivelser, der arbejdes i. Derfor kan skadevolder ikke forsvare sig med, at der er en sædvane på området, og at den valgte metode har været benyttet i lang tid, uden at der er opstået skader.⁸¹ Der er således store krav til, hvordan arbejdsgiver- og tager indretter sig og udfører opgaverne på. Handler arbejdstageren ikke på en måde, som minimerer risikoen for skader, så skærpes culpabedømmelsen.

IV.2.1.1.2 Forsæt

Når skadevolder påfører en skadelidt en skade med vilje, så har skadevolder handlet forsætligt. Sker den skadegørende handling ved forsæt, er der ikke den samme tvivl, om skadevolder har handlet culpøst. I disse tilfælde er arbejdsgiveren ansvarlig efter principalansvaret i DL 3-19-2.

U 2006.356 V: Som tidligere nævnt omhandlede denne sag en politiassistent, som forsætligt havde udøvet vold mod skadelidte under en anholdelse, og derved skete det således som led i skadevolders arbejdsforhold. Handlingen kunne ikke anses for at have været nødvendig for at udføre arbejdsopgaven. Skadevolder var allerede dømt efter straffeloven for voldshandlingen, og ansås derfor for at have handlet culpøst, og den bevisbyrde, som pålægges skadelidte, blev endvidere lempet grundet skadevolders forsætlige voldshandling.⁸² Bevisgrundlaget indeholdte visse usikkerheder, men da skadevolder havde handlet forsætligt, og havde været til stede under hele hændelsesforløbet, lempede Landsretten skadelidtes bevisbyrde.⁸³

⁸¹ U 1949.112/2 H

⁸² Se FED 1996.1340 V

⁸³ U 2006.356 V

U 2002.1306 V: En arbejdstager havde i forbindelse med sit arbejde på et diskotek skubbet en skadelidt ned af en trappe. Herefter led skadelidte af kroniske gener. I modsætning til førnævnte sag om politiassistenten, kunne voldsudøvelsen ikke anses for at have været et naturligt led i skadevolders arbejde.

Når en skadevolder har handlet forsætligt, så lempes skadelidtes bevisbyrde for culpa. Der er altså ikke megen tvivl om skadevolders culpa i tilfælde af forsæt. Har skadevolder handlet i strid med anden lovgivning, f.eks. udøvet vold, eller kørt spirituskørsel, er der ikke nogen tvivl om skadevolders skyld.⁸⁴ Her ses det, at ved klar culpa, så er der ikke nogen tvivl om at arbejdsgiveren ifalder ansvar efter principalansvaret i DL 3-19-2.

IV.2.2 Kausalitet

Kausalitet eller årsagsforbindelse er en ulovhjemlet erstatningsretlig betingelse. Denne tilsiger, at der skal være en vis forbindelse mellem den culpøse handling, som skadevolder begår, og den skade, som indtræffer hos skadelidte. Årsagsforbindelsen kan forekomme i forskellige grader. Forekommer den kun i meget svag grad, kan det have den betydning, sammenholdt med kravet om påregnelighed, at der ikke tilkendes erstatning for skaden. Handlingen skal således have haft en betydning for den skade som skadelidte søger erstattet.⁸⁵ Det kan udtrykkes, som:

"Bestemmelsen forudsætter således, at man sammenligner det virkelig skete begivenhedsforløb med et hypotetisk, hvor man prøver at forestille sig, hvad der ville være hændt, dersom en eller anden kendsgerning ikke havde foreligget."⁸⁶

Det pålægges skadelidte at bevise, at den indtrådte skade er hændt grundet skadevolders handling, men der er ikke tradition for en særlig streng bevisbyrde. Der kan indgå elementer af egen skyld, eller der kan forekomme konkurrerende årsager.⁸⁷ Dette vil ikke blive

⁸⁴ Se U 2002.1306 V og FED 1996.1340 V

⁸⁵ Eyben, Bo von og Isager, Helle "Lærebog i erstatningsret" 7. udgave, 2011, s. 25

⁸⁶ Kruse, A. Vinding "Erstatningsretten", 5. udgave, 1989, s. 137

⁸⁷ Kruse, A. Vinding "Erstatningsretten", 5. udgave, 1989, s. 144 - 145

behandlet yderligere her, men det skal blot nævnes, at det kan have en indvirkning på, hvor stærk årsagsforbindelsen er i en erstatningssag.

Bedømmelsen af årsagsforbindelsen kommer før bedømmelsen af, hvorledes skaden kan siges at have været påregnelig for skadevolderen. Herved er adækvansbedømmelsen den sidste stopklods.⁸⁸ Før adækvansbedømmelsen behandles, kommer der først en gennemgang af, hvordan årsagsforbindelsen bedømmes i sager om arbejdsgiveransvar.

IV.2.2.1 Kausalitet under principalansvar

Når det under sager om principalansvar er fundet, at skadevolder handlede culpøst, skal det herefter undersøges, om der er den fornødne sammenhæng mellem skaden og handlingen. Kan skadelidte ikke bevise, at der er en sådan sammenhæng, så kan der ikke tilkendes erstatning. Derfor bliver arbejdsgiver i et tilfælde som dette ikke ansvarlig. Kausalitet hænger sammen med culpabedømmelsen, da årsagssammenhængen bliver tydeligere, og skadelidtes bevisbyrde lettes, jo grovere culpa der foreligger. Derfor skal årsagssammenhængen hernæst undersøges i forhold til graden af culpa, da det er her forskellene ses tydeligst. Når først culpa og kausalitet er gennemgået, skulle adækvansbedømmelsen fremtræde mere klart.

IV.2.2.1.1 Forsæt

Ved forsæt er der ikke tvivl om, at skadevolder har handlet culpøst, men der kan opstå tvivl omkring, om der er årsagssammenhæng mellem den forsætlige handling og skaden.

U 2006.356 V: Politiassistenten udøvede vold mod skadelidte i forbindelse med en anholdelse. Voldsofferneævnet fandt det ikke bevist, at der forelå årsagssammenhæng mellem den forsætlige handling og de skader skadelidte pådrog sig. Da skadevolder havde udført volden forsætligt, kom usikkerheden om årsagssammenhængen sagsøger til gode. Retten tiltrådte voldsofferneævnets skøn om, at halvdelen af skaderne havde årsagssammenhæng med den forsætlige handling, hvorfor skadevolder blev erstatningsansvarlig for denne del.

⁸⁸ Eyben, Bo von og Isager, Helle "Lærebog i erstatningsret" 7. udgave, 2011, s. 284

Når en skade er opstået under en hændelse, hvori skadevolder har handlet forsætligt, så lempes skadelidtes bevisbyrde for, at der foreligger årsagssammenhæng. Det vil sige, at der skal færre beviser til for, at arbejdsgiveren i sin rolle som principal ifalder ansvar for skadevolderens handlinger, som denne udfører som led i tjenesten.

IV.2.2.1.2 Uagtsomhed

Der er forskellige grader af uagtsomhed. Ved uagtsomhed af grovere karakter, er der større chance for, at domstolene finder, at der er årsagssammenhæng. I sager om principalansvar kan graden af culpa komme til udtryk grundet en usædvanlige fremgangsmåde, som skadevolder benytter sig af under udførelsen af en arbejdsopgave.

U 1985.531 H: En arbejdstager skulle reparere en betonsokkel i en hangar. For at udføre denne opgave valgte arbejdstageren at benytte en gasbrænder. I forbindelse hermed startede en brand i hangaren. Da der ikke kunne findes nogen anden årsag til branden, og da skadevolder havde benyttet sig af en usædvanlig fremgangsmåde, ansås den culpøse handling for at have været årsag til skaden. Arbejdstageren havde bidraget til risikoen for, at der opstod en skade, grundet fremgangsmåden, men også grundet hangarens konstruktion.

Der skal ved vurderingen af årsagssammenhængen ses på, om der kan være anden årsag til skaden. Bidrager skadevolder til den omkringliggende risiko for fare, og kan der ikke findes nogen anden, tydeligere årsag til skaden, så er der sammenhæng mellem skade og skadevolder. Dette kan ses i dommene U 1985.531 H og 1949.112/2 H, hvor der i begge dommene ikke fandtes at være nogen anden årsag til skaden end skadevolders culpøse adfærd. Det ses i begge, at det er vigtigt i forhold til bedømmelsen af årsagssammenhængen, om skadevolder bidrager til den omkringliggende risiko for fare. Således ifalder arbejdsgiveren ansvar for arbejdstagerens culpøse handlinger, hvis disse har sammenhæng med skaden, og der er større chance for, at der er sammenhæng, hvis skadevolders culpøse adfærd er af grovere karakter.

Der kan være usikkerhed om, hvorledes der er årsagssammenhæng i situationer, hvor der er andre omstændigheder, som kunne være den reelle årsag til skaden.

FED 2004.1804 V: Arbejdstageren skulle udføre en svejsning, som herunder forårsagede en brand. Den culpøse handling var særligt udtalt ved, at skadevolder ikke havde fulgt de på området gældende sikkerhedsforanstaltninger. Det var usikkert, om branden var opstået grundet noget arbejde, der var udført dagen før. Der kunne således være tale om en ulmebrand. En medarbejder hos Dansk Brand- og sikringsteknisk Institut mente dog, at det var svejsningen, som var "den mest sandsynlige årsag til branden."⁸⁹. Det er denne forklaring, som retten lægger til grund for afgørelsen, hvor de antager, at det er svejsningen, som var årsag til skaderne.

Der skal være en vis sandsynlighed for, at det er skadevolder, som har forårsaget skaden. Denne sandsynlighed kan svækkes, hvis der er andre omstændigheder, som er mere sandsynlige årsager til skaden. Her kan der ses på hændelsesforløbets tidsmæssige udstrækning. En mulig årsag, som ligger længere tilbage i tiden end en årsag, som forekommer nærmere skadeøjeblikket, er formentlig ikke årsag til skaden. I FED 2004.184 V var der konkurrence mellem to mulige årsager, men da den ene lå dagen før, og den anden i skadesøjeblikket, blev den sidste anset for at være årsagen til skaden.

Det kan forstærke årsagssammenhængen, at skadevolder har overtrådt en sikkerhedsforanstaltning. Dette er tilfældet, da disse er sat ind på områder, hvor der er brug for at regulere adfærden, og handler arbejdstageren ikke efter dette, så ses adfærden lettere som en årsag til skaden. Sikkerhedsforanstaltningen skulle jo netop forhindre, at der forekommer skader.

Så ved bedømmelsen af årsagssammenhængen har graden af den culpøse handling en betydning. Skadevolders handlinger i arbejdssituationer ses i retspraksis nemmere som culpøse, hvis der var grundlag for at udvise større forsigtighed. Har arbejdstageren herved handlet culpøst, er der kortere vej til årsagssammenhængen. Dette er især tilfældet ved grovere uagtsomhed og forsæt. Det er dog set ved en uagtsomhed, som blev kaldt "uansvarligt" i dommen U 1998.100 V. Her blev to arbejdstagere anset for at have handlet culpøst, da de ikke havde advaret skadelidte, om at opgaven var forbundet med stor

⁸⁹ FED 2004.1804 V

farlighed⁹⁰. Derfor havde arbejdstagerne en grund til at udvise ekstra forsigtighed, og der var ikke nogen usikkerhed omkring årsagen til skaden. Det vil sige, at arbejdsgiveren er nærmere til at ifalde ansvar, når arbejdstagerens handling er enten grov uagtsom eller forsætlig.

IV.2.3 Adækvans

Adækvans er en bedømmelse af, om den culpøse adfærd skadevolder har udvist, og som har forbindelse til en indtrådt skade hos skadelidte, kan siges at være en påregnelig følge af adfærden.⁹¹ Var det eller burde det have været påregneligt for skadevolder, at den skade som skete var en følge af skadevolders handling.⁹²

Som både culpa og kausalitet er adækvans ligeledes et begreb, som er formet gennem retspraksis. Først når alle tre er bevist at foreligge i en sag, finder erstatningsansvarslovens bestemmelser anvendelse, og en erstatning kan udmåles til dækning af skadelidtes tab.

Påregnelighed er særligt et spørgsmål, når det kommer til skader, som indtræder efter en skadegørende hændelse. Der kan i nogle tilfælde gå meget lang tid mellem en initialskaade og den følgeskaade, som kan indtræffe. Her kan være udefrakommende faktorer, som spiller ind, og derfor bliver det mindre og mindre sandsynligt, at initialskaaden og følgeskaaden hænger sammen. Derfor sætter påregnelighedsbegrebet en slags stopklods, som gør at når sandsynligheden bliver meget spinkel, så kan følgeskaaden ikke længere anses for at være påregnelig for skadevolder.⁹³

⁹⁰ U 1998.100 V

⁹¹ Eyben, Bo von og Isager, Helle "Lærebog i erstatningsret" 7. udgave, 2011, s. 294

⁹² Kruse, A. Vinding "Erstatningsretten", 5. udgave, 1989, s. 153

⁹³ Eyben, Bo von og Isager, Helle "Lærebog i erstatningsret" 7. udgave, 2011, s. 303

IV.2.3.1 Hvad er det juridiske problem

Det juridiske problem i Erstatningsretten ligger i, at der skal være en balance, hvor borgerne på den ene side skal kunne begå sig i samfundet uden frygt for at ifalde erstatningsansvar, og på den anden side skal ofre kunne kræve skader erstattet. Det er således en balance mellem hensynene til skadevolder og til skadelidte. De tre begreber, som er gennemgået i dette kapitel, er alle begreber, som skal skabe denne balance.

Det første begreb sætter en skillelinje således, at der ikke er nogen, som kan ifalde erstatningsansvar for skader, som er hændelige. For eksempel skader, som ville opstå, selvom skadevolder ikke havde været en del af hændelsesforløbet. Når det er bestemt, at skadevolder har handlet culpøst ses der hernæst på, hvorledes skadevolders handling var årsag til den skade, som er opstået. Til sidst sætter påregnelighedsbedømmelsen en grænse for, hvilke skader, der kan tilregnes skadevolders handling. På den måde begrænses rækkevidden af ansvaret.⁹⁴ De tre begreber skal ikke ses som tre individuelle opdelte bedømmelser, da der f.eks. ved grovere culpa, eller forsæt, kan ske en lempelse af skadelidtes bevisførelse for årsagssammenhæng, og begreberne spiller således sammen.⁹⁵

Hvis der blot skulle føres bevis for culpa og årsagssammenhæng, kunne skadevolders ansvar strækkes meget langt. Det er dette problem, som adækvans sætter en stopper for. Retspraksis har herved udviklet et begreb, som tager hensyn til skadevolder og hensyn til, at skadevolder på et tidspunkt må kunne regne med, at den fulde skade er indtrådt. Ellers kunne en hændelse muligvis fremprovokere et næsten uendeligt erstatningsansvar. Det er dette problem, som adækvansbedømmelsen skal løse, og derfor skal der ses nærmere på, hvordan denne bedømmelse så rent faktisk løser problemet. Følgende afsnit vil således gennemgå, hvordan adækvansbedømmelsen bruges til at løse de juridiske problemer i sager om principalansvar.

⁹⁴ Eyben, Bo von og Isager, Helle "Lærebog i erstatningsret" 7. udgave 2011, s. 23

⁹⁵ U 2006.356 V

IV.2.3.1.1 Hvordan løses det juridiske problem

Når det er konstateret, at der foreligger en culpøs handling, samt at denne var årsag til skaden, gør påregnelighedsbedømmelsen, at der ikke tilkendes erstatning, hvis denne forbindelse er så spinkel, at en anden hændelse kunne være årsagen. Det vigtige er her, om der er sket en forøgelse af den risiko for skade, som der er i den givne situation.

FED 1996.1340 V: En lastbilchauffør havde forårsaget en ulykke. Da chaufføren var alkoholpåvirket blev skadevolder anset for at have handlet med grov uagtsomhed. Der fandtes endvidere ikke, at der kunne være nogen anden årsag til ulykken. I denne forbindelse havde skadevolder forsætligt forøget den risiko for skader, som allerede ligger under kørsel med tunge lastbiler, ved at være påvirket af alkohol.

Er risikoen for skader forøget, taler dette for, at skaden var skadevolder påregnelig. Har skadevolder i andre tilfælde ikke forøget risikoen for skader, ses skaden som en følge af noget hændeligt, som herved ikke erstattes.⁹⁶ Der er en forøget risiko for skader i forbindelse med motorkøretøjer, da der i trafikken sker mange uheld. Det forøger risikoen yderligere, hvis arbejdstageren er chauffør i større motorkøretøjer end en personbil. Derfor skal arbejdstageren være mere forsigtig ved kørsel med tunge motorkøretøjer, som i FED 1996.1340 V. Ved at føre et køretøj, som her var en lastbil, uansvarligt, bidrager arbejdstageren til den fare, der allerede forekommer i trafikken, og herved burde det være påregneligt for arbejdstageren, at der kunne forekomme skader. I den dom, som nævnes her, var der endvidere klar culpa, da skadevolder var påvirket af alkohol under kørslen.⁹⁷

Denne tankegang ses i de nævnte domme under hhv. culpa- og kausalitet under principalansvar. Her kunne det ses, at havde en skadevolder tilføjet til risikoen for fare i en given situation, var retten nærmere til at bedømme handlingen som culpøs. Ved grovere uagtsomhed kunne det ses, at bevisbyrden for årsagssammenhæng lempes for skadelidte eller sagsøger. I arbejdssituationer er der, i de nævnte domme, en forøget chance for skader, og arbejdstagere skal handle mere påpasseligt. Arbejdsgiverens principalansvar er således tydeligere, når arbejdstagere har forøget risikoen for skader ved at handle groft

⁹⁶ Eyben, Bo von og Isager, Helle "Lærebog i erstatningsret" 7. udgave, 2011, s. 294

⁹⁷ FED 1996.1340 V

uagtsomt. Det må derfor være arbejdstageren påregneligt, at der kan opstå skader i farlige situationer.

Den forøgede risiko for skade kan måske forårsage en tilgang til påregnelighedsbedømmelsen, som gør, at skaden lettere ses som en påregnelig følge. Desuden er der formentlig et lidt andet hensyn, som skal tages i sager om principalansvar. Et af de overordnede hensyn bag adækvansbegrebet er, om det nu er rimeligt, at en skadevolder skal pålægges en økonomisk byrde, som han måske ikke er i stand til at betale, især hvis det er sandsynligt, at andre hændelser kunne være årsagen til skaden.⁹⁸ I sager om principalansvar, hvor det er arbejdsgiveren som i første omgang belastes, er der muligvis ikke helt samme hensyn at tage, da arbejdsgiveren i de fleste tilfælde vil være dækket af en forsikring.

Der er, rent økonomisk og materielt set, meget større værdier på en arbejdsplads end i arbejdstagernes hjem. Skulle en arbejdstager blive ansvarlig for de skader, som kan opstå på en arbejdsplads, kunne dette betyde, at arbejdstagerens økonomiske byrde herved ville tynde arbejdstageren resten af livet. Derudover ville det blive svært for skadelidte at få dækket sit tab. Derfor er det mere effektivt, at det er arbejdsgiveren, som står nærmest til at erstatte skadelidtes tab. Herefter kan der ske fordeling af ansvaret. Arbejdsgiverens ansvar kan dog ikke strækkes uendeligt. Dette kan ses under gennemgangen af culpa og kausalitet, hvor der ikke kan tilkendes principalansvar, hvis arbejdstageren ikke har handlet culpøst, eller hvis arbejdstagerens handling ikke har forbindelse med skaden.

Som sidste mulige udelukkelse af principalansvaret står påregnelighedsbedømmelsen. Hvad der skal til for at anse en skade for at være en påregnelig følge af arbejdstagerens culpøse handling, skal følgende afsnit forsøge at svare på.

⁹⁸Eyben, Bo von og Isager, Helle "Lærebog i erstatningsret" 7. udgave, 2011, s. 300

IV.2.3.2 Adækvans under principalansvar

Hvordan adækvansbedømmelsen ser ud i sager om principalansvar vil i det følgende undersøges. Dette skal lede frem til en forståelse af begrebet og en forståelse af betydningen af påregnelighedsbedømmelsen. De elementer, som har betydning for, om en skade kan ses som at være en påregnelig følge af arbejdstagerens handling, vil gennemgås i det følgende.

IV.2.3.2.1 Bedømmelsen ved sikkerhedsforskrifter

I arbejdssituationer er der, som nævnt, tit en forøget risiko for skader. Dette er tilfældet, da der, som i de nævnte domme, bl.a. benyttes åben ild og særlige værktøjer. Det er derfor, at det ses i flere af dommene, at der er både vejledninger om udførelsen af arbejdsopgaver samt sikkerhedsforskrifter.

Her kan henvises til U 1974.707/2 H, hvor der ikke var tale om farlige omgivelser, men håndteringen af børn. I denne sag brød en lærer med den sikkerhedsforskrift, der forelå på området, og tilkendtes at betale skadelidte erstatning, da skaden ansås for at være en påregnelig følge af den lussing læren påførte en elev.

Derfor er det ikke kun de værktøjer med mere, der benyttes under en arbejdsopgave, som gør det nødvendigt at indføre en sikkerhedsforskrift til regulering af en adfærd. Det kan være den rolle, som arbejdstageren besidder, som gør det nødvendigt at være ekstra påpasselig, som f.eks. i U 1974.707/2 H. Her var det håndteringen af børn, som gjorde det nødvendigt. Således ses det, at når påregneligheden skal bedømmes under principalansvar, så har det en betydning, hvilken rolle arbejdstageren besidder, samt den omkringliggende fare for skader, der er under udførelsen af arbejdet.

Der er ikke altid en sikkerhedsforskrift, som regulerer adfærden.

U 1949.112/2 H: Et apparat til rotteudryddelse havde været benyttet til formålet mange gange, uden at der var sket nogen skade. Der var ikke nogen sikkerhedsforskrift, og derfor var det ikke lige så klart for skadevolder, at der kunne opstå brand. Dog blev skadevolder anset for at have handlet uforsvarligt, og skadevolder øgede risikoen for skade ved

ikke at tage de fornødne forbehold og herved placere en bakke under en åben riste med gløder. Ved at gløderne kunne falde frit ud på jorden både under og efter brugen af apparatet, måtte det således være påregneligt for skadevolder, at der kunne opstå brand.

Selvom der ikke er en sikkerhedsforskrift på et område, kan skadevolder ikke benytte denne mangel til at modbevise påregneligheden. Det er altid den sikreste løsning, som skal vælges, hvis arbejdsgiveren ikke skal ifalde ansvar i henhold til principalansvaret. Derfor har det en betydning for påregneligheden, om arbejdstageren udviser påpasselighed ved at vælge den sikreste løsning. Her er det ligegyldigt, at brugen af værktøjet ikke er sikkerhedsreguleret.

IV.2.3.2.2 Skadesrisikoen

Sikkerhedsforskrifterne har en tilknytning til den risiko for skader, som kan ligge i arbejdsopgaver. Derfor skal arbejdstagere udvise en påpasselighed, som ikke forøger risikoen for, at der indtræder en skade. Skadevolders bidrag til den omkringliggende risiko for skade kan ses i den ovenfor nævnte dom U 1986.531 H.

U 1986.531 H: En arbejdstager forårsagede en brand i en hangar under et reparationsarbejde, hvor arbejdstageren benyttede sig af en gasbrænder. Der var handlet med grov uagtsomhed, da fremgangsmåden ikke skete efter sædvane, og der var endvidere årsagsforbindelse, da det ikke var sandsynligt, at andet kunne have forårsaget branden. Derfor skal det hermed vurderes, hvorledes skaden var en påregnelig følge. En ingeniør ved Dansk Brandværns-Komité udtalte, at der ved fremgangsmåden var "... en uacceptabel brandrisiko...".

Ved skadevolderes brug af gasbrænder påførtes der en meget øget risiko, og det var endda ingeniørens mening, at der ikke i denne situation ville kunne benyttes en gasbrænder

overhovedet. Så ligegyldigt hvilke foranstaltninger skadevolder havde taget, eller hvilken sædvane der forelå, så var det ikke forsvarligt at benytte fremgangsmåden.⁹⁹

Dette måtte således have været påregneligt for en arbejdstager i skadevolderes situation, og med de arbejdsopgaver, der sædvanligvis er for den pågældende, at benyttelse af gasbrænder ville resultere i skaden. Her kunne arbejdstageren ikke påberåbe sig uskyld ved at sige, at arbejdstageren ikke var bevidst omkring den særlige fare, der var forbundet med hangarens konstruktion¹⁰⁰. Dette viser det, ovenfor nævnte, at arbejdstageren skal udvise forsigtighed under opgaver, som indebærer en vis risiko for skader. Skadevolder blev derfor anset for at have forøget denne risiko, ved ikke at have valgt en metode til udførelsen af arbejdet, som var mindre farlig. Derfor er dette et element, som indgår, når det skal vurderes, om en skade var påregnelig, og arbejdsgiver derfor skal ifalde ansvar jf. principalansvaret.

Selvom at arbejdstageren følger sikkerhedsforskrifterne og sædvanen under udførelsen af en opgave, så er dette ikke altid nok til at modbevise påregneligheden.

U 1992.287 H: Her havde en arbejdstager forårsaget en brand under udførelsen af arbejdsopgaven. Ved anvendelsen af en håndgasbrænder til reparation af taget, satte denne ild til tagpappet og bygningen brændte ned. Retten fandt dog, at der den valgte metode var forbundet med stor fare for brand. Derfor havde skadevolder forøget risikoen for skader og det måtte derfor være påregneligt, at der kunne opstå brand.

Selv om at der er tale om en helt sædvanlig og korrekt fremgangsmåde, kan skaden stadig, i nogle tilfælde ses som at være påregnelig. Dette er tilfældet, hvis arbejdstageren benytter sig, af dens metode som udgør mindst risiko for skader. Således er der strenge krav til, at arbejdsopgaver udføres på en så ufarlig vis som muligt. Der skal vælges den metode, som udviser mest forsigtighed og omhu, selvom at denne f.eks. er dyrere.¹⁰¹ Det er altså ikke nogen undskyldning, at den valgte fremgangsmåde er en sædvanlig måde i den pågældende branche, hvis opgaven kan udføres på en bedre måde.

U 1998.100 V: En privatperson kom til skade under fældning af et træ på ejendommen. Fældningen blev foretaget af to professionelle

⁹⁹ U 1986.531 H

¹⁰⁰ U 1986.531 H

¹⁰¹ U 1992.287 H

skovarbejdere, og der var indgået aftale om at skadelidte skulle hjælpe til med oprydningen. Her kunne skadevolder ikke påberåbe sig uvished om farligheden af situationen, da skadevolder var særdeles erfaren og uddannet indenfor træfældning. Herudover var skadevolder sikkerhedsrepræsentant for firmaet. Det var tydeligt, at skadevolder havde bidraget til en forøgelse af risikoen for skade, og det måtte være påregneligt for skadevolder, at der kunne opstå skade. Derfor tilkendtes skadelidte erstatning for den skade, der opstod i forbindelse med træfældningen, og arbejdsgiveren ifaldt principalansvar ved opfyldelsen af adækvansbedømmelsen.

Skadevolders vurdering af, om en skade er en påregnelig følge, skal derfor ikke ses som en subjektiv vurdering, men nærmere en vurdering af, hvad der kan forventes af en person i skadevolders sted. Derved er det en objektiv vurdering, som tager højde for de opgaver, som arbejdstageren normalt varetager, samt den særlige risiko, der kan foreligge under udførelsen af opgaverne. Hvordan ville en helt normal arbejdstager således have handlet i skadevolders sted. Dette svarer til den generelle erstatningsretlige opfattelse, hvor domstolene bl.a. vurderer culpa ud fra, om skadevolders adfærd afviger fra normalen, rent objektivt set.¹⁰²

U 1965.198 Ø: En uerfaren vagt ved en kaserne kom til at skyde en værnepligtig i benet i forbindelse med at skadelidte ikke stoppede, da vagten råbte. Vagten var blevet påbudt at være ekstra påpasselig på aftenen for hændelsen. Skadevolderen forsøgte at forsvare adfærden med, at skadevolder havde været nervøs op til aftenen, da skadevolder ikke normalt påtog sig denne opgave. Dette blev dog ikke inkluderet i landsrettens vurdering af hændelsen. Arbejdsgiveren blev ansvarlig for skadevolderens handling som principal. Der kan dog ikke være megen tvivl om, at det var påregneligt for skadevolder, at skadelidte ville få de skader, som skete ved, at skadevolder affyrede skuddet. Vagten var herudover instrueret i at være særlig påpasselig, men havde ikke modtaget tilstrækkelig anden vejledning. Ved på den måde at sætte en

¹⁰² Eyben, Bo von og Isager, Helle "Lærebog i erstatningsret" 7. udgave, 2011, s. 88

ny vagt til opgaven på den pågældende aften med et ladet gevær, måtte det være påregneligt, at der var mulighed for sammenstød.

Ved at påpege subjektive forhold, som nervøsitet, kan arbejdsgiveren ikke frafalde ansvar. Dette er tilfældet, da ansvaret skal vurderes ud fra mere objektive kriterier, som ser på en person i arbejdstagerens sted. Er der derfor ikke nogen objektiv undskyldelig adfærd hos arbejdstageren, som kan modbevise påregneligheden, så ifalder arbejdsgiver principalansvar.

I U 1965.198 Ø påtalte retten, at arbejdsgiveren burde have set en forøget risiko for fare ved at sætte en uerfaren værnepligtig som vagt på en post, som normalt betjenes af en vagt af højere rang. Derved kunne der opstå problemer. idet personalet på kasernen med højere rang eventuelt ikke var specielt tilbøjelige til at respektere den værnepligtiges ordre. Selvom retten ikke taler om påregnelighed i forhold til skadevolder, så må det antages, at retten fandt, at skaden var påregnelig, da arbejdsgiveren ellers ikke ville ifalde ansvar. Det interessante er i denne sag, at det er, hvorledes arbejdsgiveren havde kunnet påregne den givne situation, retten vurderer, ikke hvorledes skadevolder kunne påregne, at skaden kunne opstå.

Således ses der på, hvilken adfærd, der kan forventes i en situation, hvor der opstår en skade. Her er der større chance for at skaden vurderes til at være påregnelig, hvis skadevolders adfærd ikke er, objektivt set, normal. Arbejdsgiveren er derfor mere tilbøjelig til at ifalde principalansvar, når en arbejdstager handler unormalt.

IV.2.3.2.3 Den culpøse handling

Det har betydning for, om en skade er en påregnelig følge af en culpøs handling, hvilken grad den culpøse handling har. Er skaden påført skadelidte ved en forsættlig handling, er der større chance for, at retten finder skaden påregnelig. Her kan ses nærmere på de to førnævnte domme omhandlende ulovlige voldshandlinger.

U 2006.356 V: Her slog en politiassistent skadelidte under en anholdelse. Arbejdstageren blev anset for at have handlet forsættligt, og der var årsagsforbindelse mellem skaden og den ulovlige voldshandling.

U 2002.1306 V: Hvor en bestyrer på et diskotek culpøst skubbede en gæst ned ad en trappe. Arbejdstageren havde handlet ansvarspådragende, og der var klar årsagsforbindelse mellem den skade gæsten havde pådraget sig og skadevolders handling.

Her ses det, at når en skadevolders handling ikke sker som led i det tjenesteforhold, der foreligger og derved er en ulovlig voldshandling, så findes der nemmere en forbindelse mellem den culpøse handling og skaden. Ved bedømmelsen af påregneligheden mellem denne handling og skaden, ses der herefter på, hvorledes skadevolder forøgede risikoen for skader.

Her kan henvises til FED 1996.1340 V, hvor skadevolder havde forøget risikoen for skader betydeligt ved at køre lastbil under indflydelse af alkohol. Herved blev det fundet, at skaden var en påregnelig følge af skadevolders handling, og der forelå desuden grov uagtsomhed og årsagssammenhæng.

I sagen om politiassistenten vurderede landsretten, at den vold, som skadevolder udøvede med sin politistav, rent objektivt set var egnet til at skabe de skader som skadelidte led.¹⁰³ Skadevolder øgede derved risikoen for skader ved at benytte sig af politistaven. Der var derved ikke tvivl om, at det var påregneligt, at skadevolder ville lide et tab som følge af den ulovlige voldshandling. Det samme var tilfældet i sagen om bestyreren, hvor risikoen for skader blev stærkt forøget af skubbet og derved voldshandlingen.¹⁰⁴ Det var således i denne sag påregneligt for skadevolder, at skadelidte ville lide de omhandlende tab som følge af volden. Arbejdsgiverne blev ansvarlige som principaler for skadevolderne, og herved ses det, at farligheden øges ved forsæt eller grov uagtsomhed, og derfor er der mindre usikkerhed ved påregneligheden.

¹⁰³ U 2006.356 V

¹⁰⁴ U 2002.1306 V

IV.3 Delkonklusion

Erstatningsansvarslovens bestemmelser skal regulere, hvem der er ansvarlig og med hvor stort et beløb, skadelidte skal tildeles. Dette sker efter det er fastslået, at skadevolder har handlet culpøst, der er årsagsforbindelse, og at skaden kan ses som en adækvat følge. Det vigtigste i denne sammenhæng er begrebet adækvans, hvilket er et af opgavens omdrejningspunkt i følgende kapitel.

Det ses, at der er sammenhæng mellem de tre ulovhjemlede begreber, og anses en skadevolders adfærd for at være grov uagtsom eller forsættlig, lempes der på skadelidtes bevisbyrde for årsagssammenhæng. Det har endvidere en betydning for adækvansbedømmelsen, hvor en skade oftere anses for at være påregnelig, hvis skadevolder har handlet groft uagtsomt eller forsættligt.

Findes der sikkerhedsforskrifter eller sædvaner, som regulerer sikkerheden på et arbejdsområde, så er der store krav til arbejdstagernes agtsomhed. Er der ikke en sikkerhedsforskrift, men burde arbejdstageren udvise ekstra forsigtighed grundet den forøgede risiko for skade der er, er der ligeledes krav til udførelsen af arbejdsopgaven. Det er denne risiko, som der ses på, når det skal vurderes, om en skade var påregnelig. Derfor er adækvansbedømmelsen i sager om arbejdsgiveransvar en bedømmelse af, hvorledes arbejdstageren har øget den risiko for skader, som foreligger under arbejdsopgaverne. Jo farligere situation, jo mere påregneligt måtte det være for skadevolder, at skaden ville ske. Dette er tilfældet f.eks., når en skadevolder ikke blot skubber en anden person, men derudover gør det ned ad en trappe.

Adækvansbedømmelsen bliver vurderet ud fra den farlighed der kan være under udførelsen af en arbejdsopgave. Der vurderes ud fra, hvorledes denne farlighed er forøget på grund af arbejdstageren og graden af den culpøse handling som de vigtigste argumenter. Det er disse elementer i bedømmelsen, som i næste kapitel skal sammenlignes med de elementer, der indgår i abnormitetsbegrænsningen for at finde ud af, om de er ens.

De omstændigheder, som skal være til stede, for at en skade kan ses som en adækvat følge af arbejdstagerens culpøse handling, er således, at arbejdstageren skal have handlet uden, eller med meget lidt, hensyn til den omkringliggende fare. Kravene til skadevolders forsigtighed øges, hvis skadevolder arbejder under farlige forhold. Her er der store krav til, at skadevolder handler med en sådan forsigtighed og omhu, at risikoen formindskes til et

minimum. Herudover er der større tendens til at se en skade som adækvat, hvis skadevolder har handlet groft uagtsomt eller forsætligt.

V. Sammenligning af abnormitet og adækvans

Dette afsluttende kapitel vil forsøge at sammenholde de kendetegn og betingelser, der er opstået gennem de forudgående kapitler, for hhv. abnormitet og adækvans. For at nå dette mål, vil de først gennemgås hver for sig. Denne gennemgang er en opsummering, men ligeledes en diskussion af begreberne. Når det er fastslået, hvilke kendetegn og betingelser der er for den hver især, så kan de sammenlignes.

V.1 Hvad kendetegner en abnorm handling

Abnormitetsbegrænsningen i DL 3-19-2 begrænser det ansvar, som en arbejdsgiver, i sin rolle som principal, har over for sine ansatte. Arbejdsgiveren er ansvarlig for alle sine ansattes culpøse handlinger. Sker handlingerne, i kontrakt mellem arbejdsgiver og skadelidte, er arbejdsgiveren ansvarlig for alle skaderne, men sker det uden for kontrakt, er arbejdsgiveren ikke ansvarlig for arbejdstagerens abnorme handlinger.

En abnorm handling er en handling som arbejdsgiveren ikke havde forudsætning for at have påregnet. Dette skal ses i forbindelse med arbejdstagerens hverv. Har en handling og den skade, som arbejdstageren har været skyld i, en forbindelse med den stilling arbejdstageren besidder hos arbejdsgiveren, så kan handlingen ikke ses som abnorm. Dette er tilfældet, da arbejdsgiveren i dette tilfælde ikke kan påstå, at handlingen var upåregnelig.

Arbejdsgiveren kan have bidraget til den risiko for skader, som er på arbejdspladsen. Dette kan være sket ved, at arbejdsgiveren ikke har indrettet sin forretning således, at risikoen minimeres. Arbejdsgiveren har en pligt til at sørge for, at der er så lille en risiko som muligt. Dette kan ses som et hensyn til, at arbejdstageren ikke kommer til skade, men også som et hensyn til at kundernes person eller værdier ikke beskadiges. Derfor kan arbejdsgiveren ikke altid påstå, at en handling er abnorm, hvis arbejdsgiveren ikke har gjort, hvad der var muligt for at undgå skader. Der må ikke være en oplagt mulighed for, at arbejdstageren kan udføre den culpøse handling som resultat af underordningsforholdet, hvis denne kan undgås ved at indrette forretningsgangene bedre.

Skal en culpøs handling vurderes til at være abnorm, skal denne handling være helt uden for hvad arbejdsgiveren kunne forstille sig ville udspringe af underordningsforholdet.

Handlingen må således ikke have en større tilknytning til arbejdstagerens stilling og den måde, som arbejdsgiveren har indrettet sig på.

V.2 Hvad kendetegner adækvans

Adækvans er en vurdering af, hvorledes skadelidtes tab var en påregnelig følge af skadevolders culpøse handling. I denne opgave skal denne påregnelighedsvurdering foretages for sager som handler om principalansvar. Den måde som denne vurdering har været brugt i retspraksis, er således, at når en arbejdstager forårsager en skade på tredjemand, så skal denne skade være påregnelig for arbejdstageren.

Ved bedømmelsen af om det er en påregnelig følge indgår, hvilken situation skaden er opstået under. Der skal ses på den omkringliggende fare for skader, som er til stede på mange arbejdspladser, som resultat af de opgaver som arbejdstagere skal udføre. Faren kommer til udtryk gennem de sikkerhedsforskrifter, som i mange tilfælde skal regulere arbejdstagernes adfærd og arbejdsgiverens indretning af deres forretning.

Graden af arbejdstagerens culpøse handling kan indgå i bedømmelsen, da en del af påregnelighedsvurderingen er en vurdering af, hvorledes arbejdstageren har bidraget til forøgelse af den omkringliggende fare for skader. Handler arbejdstageren således forsætligt eller groft uagtsomt, kan dette medføre, at det er mere påregneligt for arbejdstageren, at handlingen kan påføre nogen en skade.

Gennem afsnit III.1.2 blev påregnelighedsbedømmelsen foretaget ud fra, at det skulle være påregneligt for skadevolder, at den culpøse handling kunne medføre en skade. Her skal dette udgangspunkt dog modificeres en smule. De kendetegn som der blev fundet gennem afsnittet skal nu forsøges, at overføres til arbejdsgiveren. Med dette mener, at påregnelighedsbedømmelsen nu skal foretages ud fra arbejdsgiverens synspunkt. På denne måde vurderes det, hvorledes en arbejdstagers culpøse handling kan ses, for arbejdsgiveren som en påregnelig følge af underordningsforholdet. Er arbejdstagerens handling herved en påregnelig følge af den stilling arbejdstageren besidder. Ved at foretage denne vurdering, skulle det blive muligt at sammenligne adækvansbedømmelsen med den abnorme handling. Der sker identifikation mellem arbejdstageren og arbejdsgiveren, således, at arbejdsgiveren fremover vurderes ud fra at være skadevolder.

V.3 Hvordan spiller disse to begreber sammen

Hvis det skal fastslås, at der er sammenfald mellem abnormitet og adækvans, skal arbejdstagerens culpøse handling kunne siges at være en inadækvat følge af underordningsforholdet. Det skal vurderes, om denne abnorme handling som ovenfor er gennemgået, kan anses for at være en inadækvat handling. Med dette menes, at den abnorme handling er upåregnelig for arbejdsgiveren.

Skader som er opstået som følge af arbejdstagerens culpøse handlinger under private forhold, kan betegnes som "*inadækvate handlinger*"¹⁰⁵. Culpøse handlinger er således ikke påregnelige for arbejdsgiveren, når de sker uden tilknytning til hvervet, her under private forhold. Udtrykket blev benyttet til at forklare, at en handling skal være foretaget "derudi". Derved skal den culpøse handling have en tilknytning til arbejdstagerens stilling. Er der derfor ikke nogen tilknytning, kan den culpøse handling anses for at være inadækvat.

Det er denne vurdering som forsøges, at foretages for arbejdstagerens abnorme handlinger. Der foretages en vurdering af arbejdstagerens stilling under begge problemstillinger. I den ene er det en vurdering af, om arbejdstageren overhovedet kan anses for at være ansvarlig, hvor der i den anden skal vurderes om arbejdsgiverens ansvar kan frafalde. I begge tilfælde er det arbejdstagerens stilling, som er det vigtige. Da, der er tale om arbejdsgiverens ansvar begge steder samt en vurdering af arbejdstagerens stilling, er der ikke stor forskel i problemstillingen. Det må derfor antages, at der ikke er noget der direkte taler imod, at udtrykket bruges, når arbejdstagerens culpøse handlinger skal vurderes til at være abnorme.

I U 1965.198 Ø blev der fremført en vurdering af, hvorledes arbejdsgiverens kunne påregne, at en arbejdstager ville udføre den uagtsomme handling som følge af arbejdstagerens stilling. Der skete derfor i denne sag en vurdering af påregneligheden hos arbejdsgiver og ikke arbejdstageren, som det sker i de andre domme i denne opgave. Der blev set på, om der var noget at bebrejde arbejdsgiveren i dette tilfælde, og vurderede påregneligheden ud fra dette. Det er netop denne fremgangsmåde, som skal foreligge hvis abnormiteten er en adækvansbedømmelse.

¹⁰⁵ Kruse, A. Vinding og Møller, Jens "Erstatningsansvarsloven" 2. udgave, 1989, s. 288

Der er meget, der taler for, at vurderingen af arbejdstagerens abnorme handlinger skal foretages som en påregnelighedsbedømmelse. En bedømmelse, hvor abnorme handlinger er inadækvate handlinger, hvorefter arbejdsgiverens ansvar for arbejdstageren frafalder. Begge begreber tager stilling til, hvorledes den person som undersøges, har bidraget til at der er sket en forøgelse af den omkringliggende risiko for skader. Derfor sker der en vurdering af om personen kunne have gjort noget for at undgå at der opstod skader. I begge tilfælde, skal skadevolderens stilling hos arbejdsgiveren afvejes. På denne måde skal det besluttes, om den culpøse handling har en vis forbindelse med skadevolderens hverv.

Bedømmelsen af adækvans under principalansvar bliver forstærket af, hvilken grad af culpa arbejdstageren har udvist. Foretager arbejdstageren den skadegørende handling forsætligt eller ved grov uagtsomhed, forstærkes påregneligheden. Dette betyder, at arbejdstageren har sværere ved at bevise, at en skade ikke er påregnelig, hvis arbejdstageren har handlet groft uagtsomt eller værre. Der er ikke set samme vurdering under abnormitetsbegrænsningen. Her ses det, at arbejdstageren har handlet forsætligt, hvis denne skal anses for at have handlet abnormt. Denne yderst culpøse handling, der skal til for at handlingen kan findes at være abnorm, er således også den som skal til for, at der ikke er tvivl om påregneligheden.

Der er ikke set noget som kan direkte modbevise at abnormiteten, og adækvans kan sammenlignes. Der er heller ikke fundet nogen argumenter, som kan trække begreberne væk fra hinanden. Adækvansbedømmelsen bruges dog anderledes i retspraksis i dag, og en sammenslutning af de to begreber ville formentlig skabe en del forvirring og inkonsekvens. Derfor findes det nødvendigt at benytte en anden betegnelse end adækvans i forbindelse med om arbejdsgiveren finder noget påregneligt.

Om noget er påregneligt for arbejdsgiveren, er ikke nødvendigvis samme bedømmelse som, om noget er en adækvat følge, men der er dog nogle af de samme kriterier her som når abnormiteten skal vurderes. Det kan således ikke tiltrædes absolut, at abnormitet er en adækvansbedømmelse, da dette kræver for megen modificering af adækvans begrebet. Dog må det afslutningsvist siges, at ligheden er slående.

V.4 Delkonklusion

Når en arbejdstager foretager en culpøs handling, som arbejdsgiveren er ansvarlig for kan dette ansvar frafalde, hvis der ikke er et kontraktforhold og handlingen er abnorm. Den abnorme handling vurderes ud fra, om arbejdsgiveren kunne påregne, at arbejdstageren ville udføre den culpøse handling. Dette skal ses i forbindelse med den stilling arbejdstageren besidder. Jo større forbindelse, der er mellem handling og stilling, jo mere påregneligt må det være for arbejdsgiveren, at handlingen kunne udføres. Herudover indgår arbejdsgiverens indretning af sin forretning i vurdering. Indretter arbejdsgiveren sig således ikke på en måde, så risikoen for tab minimeres, kan dette tale imod at arbejdstagerens har handlet abnormt, hvorefter arbejdsgiverens ansvar ikke kan frafalde.

Adækvansbedømmelsen skal foretages ud fra, om arbejdstagerens culpøse handling kan anses for at være påregnelig for arbejdsgiveren. Her kan arbejdsgiveren således ikke ifalde ansvar, hvis arbejdstagerens handling var upåregnelig. En handling er adækvat, hvis skadevolder har bidraget til den omkringliggende risiko for skader der er på en arbejdsplads. Herudover forstærkes påregneligheden, hvis skadevolder har handlet forsætligt eller ved grov uagtsomhed.

Når abnormiteten skal sammenlignes med adækvansbedømmelsen, ses det at disse to begreber er ens på flere punkter. Begge ser på, hvad der er gjort for at undgå skader og hvorledes der er tilføjet til denne omkringliggende risiko. Der skal også ved bedømmelsen, begge steder indgå en vurdering af om handlingen er foregået som led i den hverv arbejdstageren besidder. Derfor ses der store sammenhænge mellem abnormitet og adækvans. Sikkerheden på arbejdspladsen er vigtig under begge bedømmelsen. Her ser adækvansbedømmelsen på både arbejdstager og arbejdsgiver, hvor abnormitetsbegrænsningen mest bedømmer ud fra, hvad arbejdsgiveren har gjort for at undgå tab og skader. Derfor er der en lille forskel i vurderingerne.

Det udtales ofte, at en abnorm handling skal være upåregnelig for arbejdsgiveren, hvis ansvaret skal frafalde. Selv om at adækvans er en bedømmelse, af om skadelidtes skade kan ses som en påregnelig følge af skadevolders culpøse handling, er der ikke helt tale om den samme bedømmelse. Ved abnorme handlinger, er det vigtig om der er tilknytning til hvervet, hvor det vigtige ved adækvansbedømmelsen er om skadevolder har bidraget til den

omkringliggende risiko for skader. Derfor forekommer påregnelighedsbedømmelsen ikke helt på samme grundlag i de to vurderinger.

Adækvansbedømmelsen benyttes en smule anderledes i denne opgave end, hvordan retspraksis benytter den. Hvis abnormitet blev erstattet af adækvans, ville der formentligt derfor opstå misforståelser og inkonsekvens. Derfor kan det ikke påstås her, at der er fuldstændigt sammenfald mellem begreberne, men der er dog en stor lighed, som ikke kan affejes uden videre. Dog er der en ulighed, som gør det uhensigtsmæssigt at bedømme abnormitetsbegrænsningen som en bedømmelse af adækvans. De ligner således hinanden, men er ikke helt det samme.

VI. Konklusion

DL 3-19-2 finder anvendelse, når der er etableret et underordningsforhold. Dette kræver, at der er en husbond og en tjener. Husbonden er den som har interessen i den opgave som udføres, og som har pligten til at føre tilsyn med udførelsen af arbejdsopgaven. Det er ikke en forudsætning for, at der er et underordningsforhold, at arbejdstageren er lønnet, men lønnen i sig selv kan være en indikator. Tjeneren er den, som foretager noget på vegne af husbonden og endvidere den, som er skadevolder i sager om principalansvar. Dette ansvar gælder både i- og uden for kontrakt. Ansvarer begrænses dog, når arbejdstagerens culpøse handlinger kan siges at være abnorme, hvor arbejdsgiveren ikke er ansvarlig, når der ikke er et kontraktforhold mellem arbejdsgiveren og skadelidte.

En handling er abnorm, når den var upåregnelig for arbejdsgiveren. Påregneligheden skal ses i forbindelse med det hverv arbejdstageren besidder. Der må ikke være forbindelse mellem den culpøse handling og den stilling arbejdstageren har hos arbejdsgiveren. Der stilles også krav til arbejdsgiveren, hvor påregneligheden skal vurderes sammenhæng med, hvad arbejdsgiveren har gjort for at undgå at arbejdstageren kan udføre skadegørende handlinger. Arbejdsgiveren skal have indrettet sin forretning på en måde, så der er minimal risiko for, at kunderne kan miste værdier.

Adækvansbedømmelsen er en bedømmelse af om en skade er en påregnelig følge af skadevolders culpøse handling. Før denne vurdering kan foretages er det nødvendigt at fastlægge, at arbejdstageren har handlet culpøst og at der er årsagssammenhæng mellem handlingen og skaden. Herefter skal det vurderes om skaden er en adækvat følge.

Ved bedømmelsen af adækvans, er det vigtigt at se på om arbejdstageren har gjort, hvad der var muligt for at forhindre, at der sker skader. Har arbejdstageren overtrådt en sikkerhedsforskrift eller handlet mod en sædvane, kan det tale for at skaden er en adækvat følge. Arbejdstageren må ikke forøge den omkringliggende risiko for skader. Her er der krav til, at arbejdstageren udviser omhu og forsigtighed, når arbejdstageren udfører arbejdsopgaver under farlige omgivelser eller med farlige værktøjer. Det er endvidere vigtigt at se på graden af arbejdstagerens culpa. Ved grov uagtsomhed og forsæt ses en skade oftere som værende påregnelig for arbejdstageren.

Når abnormiteten af arbejdstagerens handling skal sammenlignes med adækvansbedømmelsen, skal denne bedømmelsen først modificeres en smule. Dette betyder, at der skal ske en bedømmelse af om arbejdstagerens culpøse handling var påregnelig for arbejdsgiveren som følge af underordningsforholdet. Der sker identifikation mellem arbejdstageren og arbejdsgiveren således, at arbejdsgiveren nu er skadevolder. Herefter bliver begge vurderinger, abnormitet og adækvans, fortaget på baggrund af, hvad arbejdsgiveren finder påregneligt. Både abnormitet og adækvans ser på, hvad arbejdsgiveren kan gøre for at undgå, at der sker skader. Det taler for, at handlingen, og derved skaden er påregnelig, hvis arbejdsgiveren ikke minimere risikoen for, at der kan ske skader. Dog vurderes adækvans særligt i forbindelse med arbejdstagerens udførelse af arbejdsopgaven, og der er således en smule forskel på, hvordan begreberne vurderer risikoerne.

Vurderingen af om abnormitetsbegrænsningen er en adækvansbedømmelsen skal foretages ud fra de kendetegn som er fundet frem til. Ses der på disse, virker det til at en abnorm handling er en adækvansbedømmelse, da der er sammenfald på flere punkter. Dog er der benyttet en lidt anderledes adækvansbedømmelse til at foretage vurderingen, og derfor forekommer der også nogle usikkerheder. Den største usikkerhed er, at der formentlig ville forekomme misforståelser og inkonsekvens ved benyttelsen af adækvansbedømmelsen, hvis den også blev brugt til at vurdere abnormiteten.

Der benyttes både under adækvans og abnormitet en vurdering af, hvad der er påregneligt. Dog er der forskel i denne vurdering. Under adækvans er det en bedømmelse af, hvad der kan siges at være påregneligt for skadevolder. I denne forbindelse er det vigtigt om skadevolder har øget den omkringliggende risiko for skader. Ved bedømmelsen af abnorme handlinger bliver bedømmelsen foretaget, ud fra om skadevolders handling er påregnelig for arbejdsgiveren. Her er det vigtigt, om der er en tilknytning til hvervet.

Der er både ligheder og få uligheder i bedømmelserne. Derfor vil denne opgave ikke påstå, at abnormiteten er fuldt sammenlignelig med adækvansbedømmelsen, men der er ikke megen forskel.

VII. Litteraturliste

Eyben, Bo von og Isager, Helle "Lærebog i erstatningsret", 7. udgave, 2011, Jurist- og Økonomforbundets Forlag

Kruse, A. Vinding "Erstatningsretten", 5. udgave, 1989, Jurist- og Økonomforbundets Forlag

Kruse, A. Vinding og Møller, Jens "Erstatningsansvarsloven" 2. udgave, 1989, Jurist- og Økonomforbundets Forlag

Ussing, Henry "Erstatningsret", 1937, Gads Forlag

VII.1.1 Betænkninger

"Bet. 829/1978 om lempelse af erstatningsansvar m.v", justitsministeriets erstatningslovsudvalg, 1978.

"Betænkning 1964 nr. 352, om arbejdsgiveres erstatningsansvar for ansattes skadegørende handlinger m.v.", Thomson Reuters, 2011.

VII.1.2 Kommentarer

Jørgensen, Stig "Skærpet erstatningsansvar", U.1961B.81.

Lorenzen, Per "Spørgsmål om arbejdsgivers erstatningsansvar for en ansats medvirken til tyveri af opbevarede genstande", U.1994B.124.

Danske Lov 3-19-2, "Danske Lov, arbejdsgiveransvar (DL 1683)", Karnov Group Denmark, 2014

VII.2 Domsoversigt

VII.2.1 FED

FED 1994.481 V

FED 1995.676 Ø

FED 1994.943 V

FED 1996.1340 V

FED 1997.750 V

FED 2002.1712 Ø

FED 1998.100 V

FED 2003.2131 Ø

FED 1998.1424 Ø

FED 2004.1804 V

FED 2000.202 V

FED 2006.46 S

FED 2002.533 Ø

VII.2.2 UfR

U 1910.349 S

U 1974.707/2 H

U 1949.112/2 H

U 1978.406 Ø

U 1952.1114/1 Ø

U 1983.1065 S

U 1953.69 H

U 1985.1040 H

U 1954.639 H

U 1986.531 H

U 1954.992 H

U 1988.463 H

U 1955.472 H

U 1991.106 H

U 1955.517 H

U 1991.347 V

U 1959.1/1 H

U 1992.287 H

U 1960.77 H

U 1994.215 Ø

U 1961.895 H

U 1994.695 H

U 1963.912/2 V

U 2002.3821 Ø

U 1964.170 V

U 2002.1306 V

U 1964.806 H

U 2005.2990 V

U 1965.198 Ø

U 2006.356 V

U 1969.212 Ø

U 2016.3069 V

U 1971.262 H